

NUVELE

DE

A. VLAHUȚĂ

1886.

5453

5453
Dublet

Biblioteca Liceului "Regina Maria"
din Capitală

Don. D-ului Maria C. Drujan

4 Iulie 1942

5 IV

NUVELE

DE

A. VLAHUȚĂ

697737

BUCUREȘTI

STABILIMENTUL GRAFIC SOCECŪ & TECLU

Strada Berzii, 96

1886.

COTA.....

5453

1956

[23.347].

B.C.U. Bucuresti

C147769

8R - 32

INCHIN ACEASTĂ CARTE

DOMNULUI GRIGORE G. PĂUCESCU

In semn de cea mai adăncă stimă și iubire

DIN DURERILE LUMII

DIN DURERILE LUMII

I.

Vai, în ce hal de slăbiciune ajunsese bietul Radu Munteanu! — Fața i se lungise, fruntea'i, lărgită și uscată, începuse-a avea ceva de craniū, ochii i se holbaseră — par'că stau să'i scape din pleoape, și umerii obrajilor îi spărgeau pielea. Nasul i se ascuțise, gura i se făcuse mai mare, bărbia mai lată și gâtul mai lung.

Era sărac, străin în București — e grozav lucru a fi străin în orașele mari — abia se mai purta pe picioare, și 'n ruptu capului nu s'ar fi înduplecat să intre într'un spital.

Era prin Septembrie, și se pregătia de zor să'și treacă examenul de bacalaureat. — Sta într'un pension de băeți, ca pedagog. El se mulțumia acolo. Avea un pat în dormitoriul băeților, un tacâm la masa lor, douăzeci de lei pe lună și două Duminici libere.

Fusese școlar bun. Clasele primare le învățase la *Domnu* Ghervescu, în sat la ei. D-nu Ghervescu l'a vădut așa cuminte și cu dragoste de carte, și i s'a făcut oareși-cum milă. El avea un frate, popă la București, — i-a scris un răvaș lung, în care 'i spunea c'a descoperit un talent grozav într'un băiat de-acolo din sat, și, cum băiatul e sărac și ar vrea să 'nvețe mai departe, ar fi bine să'i facă vr'un chip, să'l ia pe lângă dânsul și să'l dea acolo la gimnaziu. — Mai târziu —

cine știe — ce va putea eși din această binefacere...

Frate-său i-a răspuns, și el printr'o scrisoare lungă, că 'l primește bucuros, că tocmai avea nevoie de-așa ceva, de oare-ce preuteasa nu i-a făcut nici un copil în zece ani, de când a luat'o, și de-acum nici nu mai e de nădăjduit să'i vie.

Așa că lucrurile s'aū pus iute la cale. Biata Ilinca Văduva i-a pregătit băeatului în pripă ce-a putut, a mai împrumutat câte-o bucățică de pânză de prin sat, de i-a făcut și ea ce s'a priceput, ca o mamă, — și pe la parguitul strugurilor s'a despărțit, cu lacrimile pe obraz, de singura odraslă a casei și singura ei mângâere.

Radule mamă, veđi de nu *ne* uita, să *ne* mai scrii de pe-acolo...

Și s'a deprins Radu cu toate, pentru că era băeat bun, supus și răbdător. Câte-va zile, la început, îl cam zăpăcise orașul acesta mare, în care el venise pentru întâia

oară. — Podoabele prăvăliilor cu geamuri cât ușa, sgomotul trăsurilor, învălmășala lumii, casele mari cu câte patru rënduri, îi ațîțau curiozitatea lui de copil neobicinuit cu ast-fel de lucruri, îl opriau în loc câte o-dată, și feluritele impresii îi năvăliau în cap valvêrtej și îi têrau gândurile și mirarea ca într'un șuvoi năprasnic.

Popa — vezi bine — se necăjia foc pe el, când îl vedea așa gură-cască, pentru că sfinției sale îi plăceau băeții desghețați și iuți, cari nu 'ncremenesc pe la răspîntii, cu legătura de tîrgueli în mână. — Și l'a dăscălit, l'a dăscălit mereu, până ce Radu, ca un băiat cuminte și 'nțelegetor, 'și-a pus strajă ochilor și s'a disbărat de năravul lui, ca să nu mai supere pe părintele.

Iși învăța lecțiile de cu seară, pentru că dimineața trebuia să meargă în piață cu părintele s'aducă tîrgueli.

Era printre bunii scolari, și nu lipsia de la clasă de cât, o-dată pe lună, la zi 'ntêi,

când îl lua popa cu căldărușa. La acea zi mormăia și el cu părintele... *Jordan botezându-te tu Doamne...*

Vara, la vacanția cea mare, îndată după împărțirea premiilor, își strîngea lucrîșoarele, săruta frumos mîna părintelui și mamei preotese, își lua legătura la subțioară și pleca, pe jos, acasă cu inima plină de dor, de bucurie și de nerăbdare.

Iar mama Ilinca, în toți anii la ziua aceia, derăteca mai frumos prin casă, gătia toate pentru de-ale mîncării, își punea, ca la o zi sfântă, rochia cea nouă de cit și bușmachiii de iuft, pe cari nu'i încălța de patru ori pe an, și eșia în prag. — Acolo sta, în picioare, pe prispă, neclintită, așternîndu'si privirea dornică și nerăbdătoare pe dunga vînată a drumului, ce tăia în curmeziș dealul prune-tului. Din când în când ea 'și punea palma strașină ochilor și țintia arătarea nedeslușită, ce se ivia, de după muche, în albul drumului. Și se uita... și se uita... Dar nu,

— nu e Radu. He!.. când e să fie Radu, inima ei îl simte de dincolo de bătaia ochilor.

Și cât îi ea de trecută, de slabă și bătută de necazuri, dar fața îi întinerește când vede pe Radu viind, — veselă și sprintenă, ca o fată mare, se repede în cale'i, și 'ntr'un suflet e la poarta țernii.

Acolo își întîmpină ea odorul, în toți anii la ziua aceia, pe vreme rea și pe vreme bună. Și veselă, și mândră, cu el de mână, calcă domol de-a lungul satului, uitându-se în toate părțile, cu ochii luminați de-atâta bucurie și luând vorbă cu toate cumetrele și cu toți megieșii.

Acasă, îl așează frumos pe lavița așternută c'un lăvicer curat, îl privește, îl sărută, și iar îl cuprinde din creștet până 'n tălpi în privirea ei ferbinte, duioasă, fericită, — și iar îl desmeardă.

Într'o clipă masa e plină cu de-ale gurii.

Scrobul cu smintână, ce mai forfotește în-

cetișor pe lângă buza tigăii, umple încăperea c'un miros plăcut, și aburii se ridică mola-tici în tavan, de pe mămăliga ce-asudă pe fund.

Radu mănâncă sdravăn, nu se 'ncurcă, iar mă-sa se 'ngrașă privindu'l.

Și cât e ȃia de mare ea nu'l perde din ochi.

Din ce în ce îl găsește mai frumos, mai cuminte, mai deosebit de cât alți copii de seama lui, și când se gândește la 'nvățatura ce trebui să fie în acest cap atât de tînăr și de frumos, o cuprinde un fel de respect adânc de copilul ei, par'că nu'î vine să'î zică pe nume *Radule*, și par'că s'ar sfi să șeadă lângă dînsul ca o mamă.

În vacanța cea mare, după ce isprăvise clasa a șeasea, Radu s'a întors acasă mai slab. Ilinca se gîndi îndată la greutățile școlii, la necazurile de prin străini, și căută ast-fel să'și împace inima-'i rănită de slăbi-ciunea lui.

Dar ea 'l vedea mai trist și mai tăcut ca altă dată, ș'aceasta o chinuia amarnic. — Adese-ori Radu, cu ochii aiurit pironiți în deșert, par'c'ar fi cătat a drum, rămânea vreme îndelungă nemișcat și dus pe gânduri.

Mă-sa se uita la el cu durere. A rare ori îndrăsnea să'l întrebe.

— De ce stai, mamă, așa mahnit... la ce te gândești?

Radu 'și ridica fața, de-abia îngăima câte-o vorbă de-a scăpare, și iar cădea pe gânduri, și ochii iar i se lungiau a drum.

Atunci Ilinca simția c'o podidesc lacrimile; eșia pe-afară și plângea, ca o nebună pe lângă păreți, plângea de i se dihoca inima, până ce i se făcea galbên înaintea ochilor.

Așa 'și mai potolia amarul și neliniștea, așa trăia biata mă-sa de-o samă de vreme.

Ea îl iubia, firește, ca în tot-deauna, ba chiar mai mult ca ori când, — dar el era așa de trist și de cuminte, dar ea se simția așa de proastă în fața unui om atât de învățat,

în cât se temea să'i vorbiască, își închipuia că'l supără cu înfățișarea ei. Abia din când în când, și c'o umilință, pe care nu 'și-o putea stăpâni, mai îndrăsnia să se apropie de Radu. Câte o-dată se necăjia, în cugetul ei, pe toată această învățătură, ce-o înspăimânta și care-o despărția așa de grozav de copilul ei.

Alte ori ea perdea din vedere că 'i este mamă, sta smirna înaintea fiu-său și 'i vobia cu smerenie, ca unui om străin și foarte respectat, — și nu mai îndrăsnia să se apropie de el și să'l desmerde ca altă dată.

Radu se simția din ce în ce mai greu stăpânit de gânduri urite și mai fără de nădejde. — El avusese un vis frumos, un dor duios și mângăetor, care 'l întăria în ceasurile lui de oboseală și descurajare. În copilăria lui se gândia c'are să vie-o vreme când va putea face pe mă-sa fericită și mândră de fiul ei.

Dar vremea aceea se retrăgea tot mai

departe dinaintea lui, și el își vîrîse 'n cap ideea că e bolnav și va muri înainte de-a o mai ajunge.

În adevăr, de cât va timp, îl cerca în răs-tîmpuri, un junghiū în pept. — Iarna trecută îl apucase-o tuse obrasnică, de care-abia a scăpat în primăvară. — Câte o dată asuda noaptea, și dimineața se scula obosit, indis-pus, buimac și cu gura rea.

Ș'apoi suferințele lui morale deveniaū din ce în ce mai mari și mai vătămătoare sănă-tății lui. Se făcuse de-o sensibilitate, care nu era de loc estraordinară vîrstei lui, dar în împrejurările, în cari era pus, ar fi fost mai bine să n'o aibă.

Pentru oamenii săraci și espuși fatal umi-linților, natura ar fi trebuit să'și croiască un sistem nervos măi din topor, măi... a nesim-țire, ceva... așa cum e la animale și la mulți oameni bogați. Așa se gîndia adesea-orî Radu, care înghiția toate brutalitățile popii, năbușindu'și în pept mânia și ura ce'l zu-

gruma, și pe care n'avea puterea s'o arunce în obrazul acelui om grosolan și nesimțitor, care'l umilia și'l călca în picioare, pentr'un miserabil adăpost, ce'i da sub acoperișul lui. — Căci popa 'l avea tot ca pe-o slugă la casa lui, și anii cari se scurseseră și clasele prin care băeatul trecuse, pentru sfinția-sa nu însemnău nimic. Aceleași mojicii, aceleași muștrări, la toată 'mbucătura, același dispreț inconștient și dobitocesc, de ce poate să se petreacă în inima și mintea unu' băeat, care începe — și el — a simți ș'a pricepe lucrurile.

Dar preuteasa, de câtă-va vreme, prinsese a'i arêta o bună-voință ș'o dragoste neobicinuită. În vorba ei, în ochii ei galeși, în toată purtarea ei, față cu Radu, punea un fel de căldură, de alintare stângace și proastă, care, la vârsta în care ea se afla, era nesuferit de ridiculă.

Această femeie, care lui Radu putea să'i fie mamă, își pusese ochii pe cei șapte-sprezece ani ai lui, și 'n lipsa popii, umplea ca-

pul bietului băeăt cu toate fleacurile ce'i trăsnaia prin minte: Cum a iubit'o pe ea lumea, cum umblă și azi o mulțime — să se dea 'n dragoste cu ea, cum i-a trimes vorbă, prin babă, și mai alaltă-eri, băcanul din colț, — dar ea nu vrea. I-ar plăcea un băeăt tinerel, așa ca Radu bună-oară...

Apoi îl ruga să nu spue la nimeni ce-aude de la ea. Și și făcea ochii dulci, și ofta, și 'și pițigăia glasul, și se mlădia ca o pisică, într'un fel de milogeală desgustătoare; își apăsa inima, care i se umfla în pept, își ducea palmele la obraji ca să și astâmpere arsurile, și 'și lua un aer timid și rușinos, și niște strîmbături de copilă nevinovată.

Radu asculta nemișcat, și se uita lung și nepriceput la această namila de femee ordinară și nesuferită. — Privirile lui, răci și fără nici o espresie, se opriau când pe mânele ei cojite și butucănoase, când pe chipul ei uricios, cu niște obraji mari și 'mbujorați, c'o gură largă și jimbată, și cu niște ochi de

tătar, mititei, fără culoare, sgâiți prostește și duși în fundul capului.

Când Radu a înțeles de ce e vorba, l'a prins o scârbă nestăpânită de casa în care se afla, și s'a hotărît cu ori-ce preț să plece de-acolo.

A umblat, a stărui, s'a rugat de toți, ș'a găsit în sfârșit o meditație, într'o familie, la niște copii leneși, idioți și obraznici, cari 'i scoteau sufletul și 'i zădărniciau toată osteneala și stăruințele lui.

697641
Plecarea lui din casa popii a iscat un mic scandal, la care el nu s'aștepta. — Sfinția-sa, care 'i spusese de multe ori, când s'afla în toane rele șiși da vânt guri, că e o belea pe casa lui, și că nu știe cum să scape de pacostea asta, care stă lăstun pe capu-î, — de astă dată, vîzîndu'l gata să plece cu tot dinadinsul din casa lui, nu perdu prilejul de a'și arêta rîutatea și mojicia, în toată murdara ei goliciune.

— Apoi stăi, băete, că nu merge treaba

aşa..... Ce fel de vorbă 'i asta? Te țin în cas'atâția ani și te hrănesc de pomană, și când îți abate... hop, îți ieși catrafusele ș'o ștergi!... Ce, așa scrie la cărțile voastre? Potolește-te, băete, c'avem socoteli amândoi... Da... Ce crezi? Avem de furcă...

Și neînduratul popă i-a oprit legătura cu toate cărțile și cu ce mai avea de-acasă, — iear bietul băeat, galbên de ciudă și făr'o lacrimă 'n ochi, a plecat așa — cu ce-avea pe el, și nici o dată nu s'a mai întors pe-acolo.

El era iubit de camarazii lui, și mulți prietini din școală l'aū ajutorat, care cu ce-aū putut. Dar s'aū găsit și de aceia, cari să'și bată joc de sărăcia lui și să'și vîre degetele, rîzînd, prin spărturile hainii lui vechi, cu mânicile scurte, care-abia 'l mai încăpea, și prin care vîforul șuera a batjocură ș'a desnădăjduire, pe vreme de iarnă.

Și toate umilințele, pe cari el le primia c'un zimbet silit și dureros, isbiaū greū și

adânc, ca niște tășuri de topor, în această natură blajină, de-o mândrie stăpânită și îngăduitoare, care 'și închidea durerile și-'și le strivia în ascuns, c'o putere neobicinuită la vârsta aceea.

El citia mult. Imprumuta cărți de pe unde putea. Era un suflet lacom de a se umplea, și se simția tot-d'a-una deșert. A rare-ori s'amesteca în larma și jocurile școlarilor. Observa totul, cugeta mult, și vorbea puțin.

Și această serioșitate precoce, particulară băeților nenorociți, această îndoală de sine și frică de împrejurări, care devine un fel de boală pentru copiii, ce n'aū avut parte să'și joace jocurile și să'și viseze visurile vîrstii, de răul necazurilor ce'i troesc și'i îmbătrînesc fără de vreme, — îi stinse, încetul cu încetul, energia lui, nebiruită altă-dată, entuziasmul lui de școlar, care «*făcea furori*», și ambiția lui de *premiant-întîi*. — În clasa a cincea, la clasificare, i-a trecut unul înainte, în clasa a șasea

i-aũ trecut trei, dar nici o datã n'a încetat de a fi un școlar bun.

Spiritul lui de observare, îndreptat pururea și prea de timpuriu, asupra celor ce se petreceau în lume, îl făcu să înțeleagă cât e de greu să răsbați și să ajungi a însemna ceva între ai tăi, când ești atât de sărac și când ai nenorocirea de a fi mai deștept, mai cinstit și mai simțitor de cât alții, — căci din acest punct de vedere, domnul Ghervescu, primul lui dascăl, nu se înșelase — Radu era un băeat deștept.

Acum când se făcuse mare, i-ar fi plăcut și lui să aibă o vieată mai bună, ș'o haină mai curată pe el, pentru că lumea te socotește după ce pari, nu după ce ești, — și el vedea bine, că în discuțiile ce le avea uneori în școală, părerile lui se găsiau neîntemeiate, numai din pricină că surtucul îi era cam rupt

Fusese un copil sănătos și robust. Dar în clasa a cincea, după examenul de iarnă, e-

levii au făcut o mică petrecere, de la care Radu n'a putut lipsi. Acolo a trebuit să stea până pe la mezul nopții. Când s'a întors a casă, a cercat încetișor la ușă, și-a găsit'o încuiată. N'a îndrăsnit să bată, ca să'i deschidă, ș'a avut imprudența de a se ghemui pe prispă. Era ger, el era cam subțire îmbrăcat, ș'a tremurat toată noaptea. A doua zi era amortit și vînēt, abia 'și măi mișca, în nesimțire, picioarele și brațele, ca pe niște bucăți de lemn.

De-atunci a rămas pătimaș.

Dar vērsta lui a luptat. De o cam dată, i s'a părut glumă. In vară l'au prins niște friguri, de cari-a scăpat în puțină vreme, — dar cari, pe toamnă, l'au întors iarăși, și el le-a purtat de multe ori pe la școală, în clasa a șasea.

Familia, în care da lecție, îl vestise că de la Septembrie 'și va pune copiii într'un pension de băeți. Tocmai acum se gândia el la un lucru, pe care trebuia să'l fi făcut

de mult: să dea esamen și să intre bursier la St. Sava.

Preotul scrisese lui frate-so despre *ingratitudea* acestui băeat, pe care el îl îngrijise și 'l iubise ca pe copilul lui. Radu îi lămurise mă-sei c'a trebuit să plece de la popă, pentru că nu mai putea să 'și vază de lecții, că la toamnă va căpeta un loc în școala statului, că peste-un an va da un esamen greu, de tot ce-a învățat, după care va lua o slujbă cu leafă bună, și că la vara viitoare nu va putea veni a casă, pentru c'a făgăduit unui prietin din clasa lui, să meargă la el, ca să învețe 'mpreună.

Dar nici o dată n'a spus o vorbă mă-sei despre neîncrederea și temerile lui pentru viitor, și 'n tot-d'a-una s'a silit, pe cât s'a putut, să 'i cruțe durerea de a se îndoi de sănătatea lui.

În zilele, în cari simția c'or să'l prindă frigurile, îmbuca ceva de dimineață, își lua o carte, ș'o pornia rara pe dealuri.

Când timpul era frumos, o lua încetișor pe cărăruia șerpuită în curmezișul dealului, ce se ridica în fața satului, și cu ochii rătăciți pe lanurile tăiate fêlii-fêlii, ca niște trîmbe de pânză ce curgeau din creștet pân' în dunga cenușie a drumului, se lăsa în dusul pașilor domoli, până ce scăpăta din colo de muche, în valea cealaltă.

Acolo, în pustietatea întinderilor, ce se mlădieau molatic și se perdeau, valuri-valuri, în zări depărtate și nedeslușite, sub cerul cald ș'aducător de somn al zilelor de vară, în mirosul fără asemănare de dulce, pe care 'l dă câmpului sulcina când e coaptă, și iarba când i s'a făcut de coasă, în acest farmec măreț și liniștit al singurătății, inima lui, atât de trudită la vârsta de optu-sprezece ani, se ușura de povara tuturor durerilor pămîntești. Acest aer sănătos și parfumat îi reda vieții toată puterea și tinereța pe care el credea c'a pierdut-o. Capul i se limpezia, ca de răcoarea unei dimineți, după

un somn îndestulător, și se simția ușor....
ușor ca un fir de iarbă, — era fericit.

Așa se așternea de-alungul, în marginea șesului, ș'acolo sta multă vreme cu fața 'n soare, cu degetele încleștate sub ceafa și cu ochii pe jumătate deschiși. — Gândurile i se stingeau încetul cu 'ncetul, ca niște raze la asfințit, și toată ființa i se scufunda într'o odihnă profundă, caldă și bine-făcătoare, — îi făcea senzația unui om tare trudit, pe care 'l fură somnul.

Urmăria c'o privire leneșă legănarea vâlă-tucilor de nori ce făceau ape, sclipind, ca niște bucăți de sîdef; până ce se subțiau ca un puf argintiu, se topiau și se risipiau încetîșor, ca fumul. — Iar câmpul încropit vibra de chițcăitul ascuțit, prelung, tremurător și metallic al cristeilor și greerilor de iarbă.

Așa 'și petrecu Radu vacanția aceasta. A-rare-ori frigurile îl biruia și 'l smulgeau de tot din această fericită uitare de sine. In

tot-d'a-una se întorcea a casă mai sănătos și mai dispus.

La plecare, mama Ilinca l'a sărutat mai cu rupere de inimă, ș'a plâns mai cu foc, pentru că Radu era mai slab și mai trist, și pentru c'avea să treacă vreme mai îndelungă până să'l mai vadă.

Nici o dată nu i s'a părut casa atât de jalnică și de pustie, și nici o dată nu i s'a părut așa de grea și de tristă această singurătate, caldă încă de ființa lui Radu.

Se uită în toate părțile să vadă, dacă băeatul nu 'și-a mai uitat ceva, (de alt-fel această grijă era de prisos, căci *băeatul* era acum departe,) apoi își puse cârligul la ușa tinzii, și plecă prin vecini, să'și stîmpere amarul și să'și mai răcorească inima.

Dar după două săptămâni lungi de neliște, i se *clăti geana dreaptă*, ș'o bucură Dumnezeu c'un răvaș de la Radu.

Intr'un suflet alergă la comună, și notarul

căpătă o găină grasă, iar ea o veste frumoasă :

«Scumpă mămucă,

Am intrat ca bursier în școala statului. Sunt sănătos și vesel. Nu mai cer nimic lui Dumnezeu, de cât să te ție sănătoasă, ca să te pot face fericită într'o zi.

Sărut mânilor, dragă mamă, și să ne vedem cu bine.

Fiul tău care te iubeste

RADU.»

Mama Ilinca, de părere de bine, îi trase-o toană de plâns pe răvaș, — apoi oftă din adânc și 'și ușură inima, apăsată ca de-o piatră de moară. — Toată fața i se limpezi, și ochii îi sticliau în cap de beția unei bucurii copilărești și nestăpânite. Plecă fericită, cum nu'și aducea aminte să fi mai fost vr'o dată, și vreme îndelungă n'a rămas om știutor de carte pe valea aceea, căruia Ilinca să nu'i cadă cu rugămintele, ca să 'i citească

ravașul lui Radu, isvorul ei de mângâere, și căpățiul celor mai dulci visuri.

Iar sara, când se culca, vorbele din ravașul lui Radu îi răsuna în suflet, ca un cântec de departe, frumos ș'alungător durerilor. Gânduri fericite o pridiau, și din întunericul tihnit al odăii, se răsura asupra ei un farmec cald ș'întineritor, care îi scâldea întreaga ființă; și — stoluri-stoluri — felurite visuri de noroc, se desfăceau unele din altele, ca niște rotoace de fum, și se învârtiau molatic în cap, ș'o dismerdau ca la vârsta de paisprezece ani:

Peste puțin Radu își va isprăvi învățătura, va eși în lume și va fi om cu vază și cu cătare printre ai săi. Va avea slujbă mare, va fi în rând cu boerii, și în cinstea tuturor. — Iar ea, va desface casa cu tot cuprinsul ei, va vinde cele unsprezece pogoane de pământ, și se va duce lângă fecioru-so, la București. Acolo va trăi fericită, ca 'n sinul lui Avram. Își va îngriji copilul, și 'l va păzi

ca pe ochii din cap. Și nu se va arăta lumii că este mama lui, ci va spune la toți că e... acolo, o babă săracă și bună, care l'a ținut în brațe de mititel, l'a legănat, i-a spus povești și l'a descântat de deochi, și stă și ea, ca să și închidă ochii la casa stăpânului, c'asa a lăsat Dumnezeu.

Și câte mame bogate, ce de-a cocoane mari și cu fete frumoase n'or să vrea de ginere pe Radu al ei!...

Aceasta era viața mamei Ilincăi pe vremea aceea, și dacă toate aceste lucruri s'ar fi petrecut a avea în ceasurile acelea, ea n'ar fi fost de loc mai fericită.

Dar în deobște toate visurile prea frumoase sunt semne neîndoelnice de mari nenorociri viitoare, și omul ar trebui să cunoască, în cele din urmă, că tocmai atunci când se lasă a fi mai stăpânit de farmecul unor ilusii mai dulci, e o durere mai grea, care i se urzește și l'așteaptă în cale'i.

II.

Radu a știut, într'adevăr, să și aleagă un bun prietin, printre camarazii lui. — Căci Gheorghe Vorincea, era un băeat liniștit, — un cap sănătos, ș'o inimă bună, care nu se ținea cu dinții de coroană, dar care mânca zece premianți, cu pătrunderea și cunoștințele lui.

Vorincea nu era tocmai sărac. De loc, era de la Găiceni, din ținutul Teleorman. Îi trimitea de-acasă o sută de lei pe lună, și cum el era băeat cu minte și cumpănit la toate, trăia binișor cu acest buget, nu ducea lipsă de nimic, și la orî ce nevoie, erai sigur, că vei găsi la el zece — două-zeci de lei.

Amândoi erau cam de aceeași vîrstă, și prietinia lor era de acelea, cari multă vreme rămân în școală, ca niște pilde frumoase.

Ei stau alături în bancă. S'ascultă unul pe altul lecțiile de peste zi, își cercetează temele, își spun ce cărți străine de școală

aŭ mai citit, ș' admiră împreună paginile cele mai frumoase și mai interesante.

În toate Duminicile Radu mănâncă la amicul lui, — și iarna, de două ori pe lună, se duc amândoi la teatru.

Intr'o duminică, pe la sfârșitul lui Ianuar, Radu veni, ca de obicei, la Vorincea, dar nu mănăcă mai nimic la masă, și vorbea foarte puțin. Era indispus, mai tras la față și mai palid ca altă dată, ochii îi mijiaŭ, obosiți și tulburi, sufla greu, și din când în când își ducea palma la frunte.

Spuse că n'a dormit aproape de loc, că toată noaptea a tușit, că nu se simte bine, îl cam doare capul, și că-i pare foarte rău că nu poate sta mai mult.

Gheorghe de o cam dată nu vroia să-l lese: Să stea puțin culcat în patul lui. Îl va freca cu oțet pe mâni și pe tîmple. Are gasda un oțet de trandafir minunat. Îi va face-o limonadă, îi va coace castane, cum îi plac lui, și îi va citi o poezie prea frumoasă

de Eminescu, eșită acum, în «Convorbiri literare...»

Și 'l apuca în brațe, și 'l ruga, și se jura că 'ntr'un ceas îl va face bine. Vor merge pe urmă la teatru. E o piesă așa de frumoasă.

Dar nimic nu putu să înduplece pe Radu. Se scula enervat să plece.

E cu neputință să mai stea. Se simte-așa de bolnav și de slab, că i se tae picioarele. Vor merge Duminica viitoare la teatru.

Amândoi eșiră mânăniți, Vorincea merse cu el până la poarta școlii. Și vorbea mereu, îl muștra că nu vrea să 'l asculte pe dânsul, și că 'i așa de răutacios. Ii zicea că n'are nimic, vede el, — că se pface că 'i bolnav, pentru că nu 'l mai iubește, și 'i spunea fel de fel de glume, ca să 'l facă să rîdă.

De la un timp, vîzînd că prietinel lui nu zice nimic, tăcu și el. Radu avea un surîs trist, care pe Gheorghe îl amăra cumplit.

În poarta școlii se opriră, se 'mbrățișară

cu durere, se uitară blând și iubitor unul în ochii altuia, ș'amêndoî simțiră, despărțindu-se, că 'i ar podidi plânsul, dac'ar sta mai mult, privindu-se-așa...

Radu își învăță lecțiile pentru a doua zi. Aceasta n'a făcut'o cu obicinuita lui înlesnire. Il părăsise acea putere de luare aminte, care se încleșta de lecție și 'i sorbia înțelesul dintr'o citire; ochii lui se scoboraū, în neștire, pe scara șirurilor de slove până la sfârșitul paginei, fără să prindă de veste, că trudițele lui gânduri, aū rămas aninate cine știe unde...

Reîncepea, de câte zece ori, o frasă foarte lămurită, peste care îi luneca mintea, fără s'o poată apuca. — Din când în când își lăsa capul greu pe carte, și dibuia, ca prin întuneric, frânturi de înțeles, ca să cârpiască un paragraf din lecție, — dar gândurile i se încâlciaū, ș'atunci își ridica mânios capul și se așternea mai îndărătnic, pe citire, în-

fingându'și ochii mari și necăjiți pe slove, ca cum ar fi voit să le scobiască din pagină.

Sara, sună de mâncare, — dar el nu se scoborî la masă, căci nu'i era foame. — Când se simți ceva-ceva stăpân pe lecții, închise cărțile și se duse în dormitor. Era întuneric și cam frig acolo. — Bâjbâind, merse la patul lui, își aprinse lumînarea la căpătăiu, se descălță, se înfășură, îmbrăcat, în plapomă, își scoase de sub pernă o carte, pe care-abia o începuse, («Noua generație» de Turghenief.) Il durea capul din ce în ce mai rău, ochii mijiau somnoroși, și abia ciuguliau câte-o vorbă-două din rând.

Inchise cartea, suflă în lumînare, și'și vîri capul sub învelitoare.

Spinarea 'i era înghețată. Ca niște vîrfuri de ace, îi furnicaū prin coaste, — fioruri dese, reci și ascuțite, îl săgetaū prin tot trupul, pieptul și brațele i se sbăteau într'o tremurare nervoasă; ca un burghiū de foc simția că'l sfredelește 'n tîmplă, și sgârcit de

cârceii de prin toate încheeturile, se ghemui sub plapomă, cu pumni și cu genunchii la gură.

Peste vr'un ceas prinse-a se 'ncălzi. Sufierea îi devenia din ce în ce mai ferbinte. — Simți că'l înăbușe, și'si scoase capul și brațele-afară. Dar căldura creștea; ca un abur greu și 'nferbîntat îi îneca răsufierea și'i moleșia trupul, fără să'l adoarmă.

Palmele 'i umeziră, capul îi ardea ca 'ntr'o leșie ferbinte, sudoarea îi isvora pe la rădăcina perilor, și'i brobonia fruntea. — Iși scoase hainele, — pe spate și pe piept, cămașa i se făcuse learcă.

În dormitor era lumină și se făcuse puțin foc. — Se sună de culcare. Elevii intrau sgomotoși. Unii se apropiară de patul lui. Radu se prefăcu că doarme. Peste-o jumăta'de ceas toată sala se umplu de tăcere și de somn. — Numai Radu nu putea să doarmă.

În capul lui aprins clocotia un potop de

gânduri. La început, videnii nedeslușite, și ruri rupte și încâlcite, vorbe stinghere și sfârmături de idei scăpărau în învălmășagul chaotic dintre tîmplele'î ferbinți. — Incetul cu încetul icoana buneî și iubitoareî lui mame i se lămuri în minte, și 'i rămase acolo, clară, luminoasă și duios zimbitoare; se simți aburit de-o senzație dulce, ca și cum o mână caldă și mîngăitoare îi netezia fruntea încetișor;— toate gândurile i se limpeziră.

Cugetă la ce-ar fi putut să fie. (Aceasta numia el *ilusia ilusiilor lui stinse*):— 'Și-ar fi isprăvit studiile, ar fi avut și el un loc printre cei cari muncesc. S'ar fi silit să se deosebiască printre aceștia. — Ar fi avut pe mă-sa lângă el — aceasta l'ar fi întărit mult.

Ea l'ar fi înțeles, și l'ar fi mîngăiat în ceasurile de suferință. — Ei s'ar fi mulțumit cu puțin. — El ar fi muncit mult, și n'ar fi obosit nici o dată, pentru scumpa lui mamă. Mai târziu ar fi ieșit d'asupra nevoilor... Ar fi fost atât de fericiți amîndoi!...

Apoi cădea în ceea ce numia el realitatea lucrurilor. — Roiuri negre de prevederi urite îi troeniau închipuirea, și toate gândurile i se scufundă grele în întuneric, prăbușite ca în gura unei prăpăstii fără fund.

El se vedea bolnav, prăpădit, fără puterea de-a munci, aruncat în isbeliștea nenorocirilor, îndurând, cu umilință, aroganța și disprețul lumii, lipsindu'i adăpostul și hrana zilnică, mișcând compătimirea trecătorilor de pe strade, cu fața lui galbănă și cu 'mbrăcăminteia lui ruptă. Prietini îl evitau. Camarazii lui, de-odinioară, îl priviau de sus, făcându'si ochii mititei, și afectând o milă insultătoare, care pe dânsul îl rănia amarnic și îi umplea inima de venin.

Dar ceea ce'l sfâșia mai crud și mai dureros, era suferința mamei lui. — Sërmana, ea'si clădia visuri atât de frumoase pe existența lui șubredă și păcătoasă, ea'si pusese toată nădejdea și fericirea în viitorul lui, și el îi ucidea toate ilusiile, îi sdrobia inima, îi

smulgea sufletul din liniștea 'i atât de dulce, și 'l tîra cu dînsul, tăvălindu 'l prin toate durerile și umilințele vieții lui. O vedea slabă și 'nbetrînită de chinuri, plîngîndu 'i la căpătîi, și el simția lăcrămile sfintei lui mame, cum picură, și 'i cad pe inimă ca niște cărbuni aprinși, ce sfârâiau arzîndu 'l, — și 'n tăcerea acestui doliu sfîșietor, amîndoi aveaū ca o frică de a 'și mai vorbi, și el abia 'ndrîsnea cîte o dată să 'și ridice ochii smeriți și rugători, ne mai avînd glas să 'i spue :

Iartă-mă, scumpa mea mamă, că 'ți sdrobesc inima atât de amarnic, — iartă-mă că te omor!...

Apoi cîta să 'și schimbe pasul gîndurilor. Voia să 'și alunge din cap stolul acestor negre închipuiri și se 'ntorcea, cu o mișcare nervoasă, pe partea ceea-laltă. — Se gîndia că s 'ar putea face bine, și calea i s 'ar limpezi. — Se găsia nedrept în chipul prea aspru, cu care judeca lumea. — E adevărat că sunt multe canali, dar se găsesc și oa-

meni de inimă, cari l'ar înțelege și i-ar întinde mâna. Cugeta la amicul lui atât de bun și de iubitor.

Dar băgă de seamă că e târziu, ș'ar trebui s'adoarmă. Gândurile îi speriaseră somnul. — Când ți-ai muncit și ți-ai sbuciumat creerul ceasuri întregi, cu greu îi mai poți lești răscoala.

Cercă să nu mai cugete la nimic; — lucrul e cu neputință în asemenea împrejurări.

Se învârtia în pat, își întorcea perna pe partea cea-laltă și 'și vîra brațul sub căpătăi, își așeza picioarele și trupul în stările cele mai slobode, și urmăria cu auzul huruitul fie-cărei trăsurii de pe stradă, până ce se stingea încetișor în depărtare. Une-ori umbla să'și surprindă cu mintea trecerea ușoară și pe furiș a ființii consciente în starea de somn, — ori se gândia la câte-ceva molatic: Iși închipuia că e pe mare, și 'l leagănă valurile; ori că se suie încetișor, într'un balon,

și plutește peste întinderi nemărginite, nedede ca apa și arse de soare.

Intr'un târziu adormi.

A doua-zi el n'a simțit când s'a sculat băeții, și pedagogului i-a fost milă să'l deștepte, fiind că 'l știia bolnav și fiind că era «băeat bun». De alt-fel aceasta li se 'ntîmpla pentru prima oară: lui Radu — să nu se scoale la vreme, și pedagogului să'i fie milă.

Gheorghe veni mai de dimineață și isbuti să răsbată în dormitor. Se așeză la capul lui Radu, și 'l privia liniștit cum doarme.

Elevii se duseseră toți în repetitor. Mai era o jumăta' de ceas până să se sune de intrare prin clase.

Radu era palid la față. De-o dată tresări prin vis și 'și strîmbă fața, scâncindu-se într'un plâns uscat, ca un copil ce s'a speriat prin somn.

Gheorghe îl clătină tare, ca să se deștepte. Radu gemu, tresări iarăși, își deschise

ochii mari, sperieți, îi ținu cât-va pironiți a-supra amicului său, într'o căutătură aiurită și moartă, ca de nebun, apoi zimbi, și se sculă din pat, întrebând câte ceasuri sunt. Spuse că se simte mai bine, că tocmai acum în ziuă, visase un vis foarte curios, care 'l umplea de groază. Și se frecă la ochi, cătând să'și aducă bine-aminte:

Se făcea într'o casă străină, nu știa unde, — într'o odaie pe-un pat era întins un prosop curat și părea că acopere ceva. El se spălase, și, tocmai, căuta să se șteargă. Ridică prosopul, și, de subt el, i se arătă ceva înfiorător: două picioare tăeate de pe la genunchi și încălțate cu niște bușmachii noi, pe cari 'i cunoștea... Cine-va 'i spuse că sunt picioarele mă-sei. El tresări de spaimă și începu să plângă. Atunci Gheorghe l'a deșteptat.

Se îmbracă în grabă, și se scoborîră amândoi. Radu avea o slăbiciune simțită, în tot corpul. Părea că se frânge de pe la în-

cheeturi, ochii roșii îi ardeau în cap și l'usturau ca de fum, gura 'i-era uscată și buzele arse, în stomah avea o leșueală, și peptul 'și-l simția apăsător ca de-o greutate mare ce'l înăbușia.—Când răsufila, aerul i se prăbușia în plămâni ca ceva tare, și rece, care'l lovia și făcea să'l doară ca o bubă, acolo înlăuntru, — ș'atunci îl apuca o tuse seacă ce'i sfărîma peptul.

Gheorghe, suferia foarte mult, și se îngrijia de starea amicului său. — Doctorul școlii i s'a părut prea nepăsător. A stat morțiș de capul lui Radu, și l'a înduplecat să meargă la Doctorul Marcovici. Acesta i-a dat niște hapuri de sulfat de chinină, și i-a recomandat să se ducă de vară undeva, la aer curat, și să nu mai lucreze, să citească foarte puțin și să duc'o vieață regulată. — Gheorghe căta în tot-deauna să'l mângâe, spundu'i cât de bine aũ să petreacă 'n vacanție, la el la țară. -- Radu va bea în toată dimineata câte-un pahar mare de lapte. Mama

lui îl va iubi ca pe copilul ei, și surorile lui — căci avea două surori nemăritate — îl vor iubi ca pe fratele lor. — Se vor plimba cu toții pe câmp și prin pădure, se vor juca, vor face tot felul de nebunii, — vor fi atât de fericiți, și Radu se va face sănătos și gras cât un măcelar...

Primăvara îi mai înveseli. Sănătatea lui Radu mergea în spre bine. Fața i se mai însenină, și'n frumoasele Duminici, în Cișmi-giū, pe-o bancă retrasă, amândoi ședeau fericiți, ceasuri întregi, sub un copac înfrunzit, și'și tăiau viitorul în felurite planuri, care de care mai mari, mai frumoase și mai imposibile.

Ce mult se iubiau, și ce bine trăiau ei, așa perduți cu mintea ca'ntr'o poveste, în auritele lumi ale închipuirii lor, lipindu'si inimile și'ngemănându'si gândurile ca să le'm-pingă, departe, în sborul aceluiași vis. Ei își vedeau întreaga viață și toate bucuriile amestecate la o laltă, și nici o dată nu s'au

gândit că s'ar putea întempla alt-fel de cum cugetau ei.

Radu băgă de seamă că alături de Gheorghe, încetul cu încetul îi revin toate iluziile, cari 'l părăsiseră într'o vreme, și pe cari 'și le crezuse pierdute pentru tot-d'a-una.

Dar într'o zi, — era aproape de examen — toți elevii clasei a șaptea steteau strînși în curtea școlii și sporovăiau sgomotos între dênșii. Tocmai se dăduse notele de peste an, și se știe că această împrejurare stârnește în tot-d'a-una discuții între școlari. — Cum vorbeau așa, Radu se arătă, se vede, cam răutăcios cu un elev leneș și vestit în școală prin mojicia lui, și cum era deprins să dea de-a dreptul când știa că spune-un adevăr, cercă să convingă pe acest camarad al lui, că pentru lenea ce-a desfășurat în cursul anului, nota cinci, pe care-o căpătase, i se pare un adevărat hatâr. Și cum îi vorbea așa liniștit, dându-se aproape de dênșul, — acesta, în vederea și'n auzul tuturor, îl

împinse pe Radu în colo și, c'o răutate veninoasă și bestială, îi zise răstit:

— Dă-te mai încolo, ofticosule, — ce'mi suflă 'n gură?...

Acest neașteptat răspuns îl isbi pe Radu, brutal și violent, ca un pumn în obraz. S'ar fi repezit să'l bată, dar simți că i se împletesc picioarele, și brațul ce 'l ridicase îi căzu în jos, greu și mort ca al unui paralytic. — Gheorghe îl văzu vênêt, și ochii lui sângerati ardeau în vâgăune, înfiorători ca ochii unui ucigaș — se repezi la el, îl apucă în brațe și 'l scoase din grămadă; — și fiind-că Radu tremura, îl dojeni că e copil și se a-prinde-așa — pentr-un lucru de nimic, — îi înșira toate mojiciile grosolane, pe cari-acel școlar le spusese camarazilor lui, și 'l ruga frumos netezindu'i mâna, să se liniștească, și să nu mai fie supărat de asta. — Apoi schimbă vorba. Ii spuse c'a primit un răvaș de-a casă în care 'i scrie că'i așteaptă cu nerăbdare pe-amândoi, — c'ai lui aũ început

de pe-acum să iubiască pe Radu, — că peste două săptămâni vor fi la Găiceni...

Radu nu 'i răspundea nimic și nici n'asculta ce 'i spune. În capul lui vuiaă amarnic acele grozave cuvinte, ce'i căzuseră ca un trăsnet. Nu mai vedea nimic înaintea ochilor, — îi vijiaă urechile, ca lângă scocul unei mori. În coșul peptului simția o durere grea și 'ndesată, care'i curma vieța, — pare că o cange de fer i se înfipsese în inimă și i-o strivia strângend'o din ce în ce mai puternic și mai neînchipuit de dureros.

Acest cuvânt de *ofticos*, pe care el și'l zisese de mii de ori în gând, i se părea acum, când 'și 'l auzia din gura altuia, ca cea mai teribilă și mai neîndoelnică hotărîre a peirei lui.

Nu mai era un școlar desmățat și obrasnic acela, care i'l spusese, — pentru el era glasul batjocoritor al lumii întregi, și cuvîntul crud și decisiv al tuturor doctorilor, care'i striga mereu, neîntrerupt:

«*Da, ești un ofticos, ș'ai să mori mâne-
poimâne*»...

Și multă vreme l'a prigonit amintirea ace-
lei împrejurări.

III.

În sfârșit — eată'i la Găiceni. — Este
știut că vremea cea mai fericită și mai plină
de visuri, în viața unui școlar bun, sunt cele
două luni de vară, după ce 'și a isprăvit
liceul.

Atunci i se pare lui, că tot ce-a fost greu,
că tot ce-a fost suferință, s'a dus, și, de-aci
'ncolo, drumul e întins și neted ca 'n palmă,
— n'are de cât să meargă. Ia... un mic hop
mai e de trecut, la bacalaureat, și 'ncolo...
pălăria pe ceafă, și nici de Vodă să nu'ți
pese!

De ce dar mai stă Radu așa de fără chef
și 'necat în gânduri triste?... Asta nu putea
să 'nțeleagă amicul lui, și, trei sferturi din

zi, acesta n'avea altă vorbă, de cât mâniarea lui Radu. — Va trebui să'l dea la brasdă, să'l facă vesel; — pentru aceasta avea nevoie și de ajutorul celor-lalți.

Familia lui Gheorghe, toată, se încheia în mama lui și 'n cele două surori. — Tatăl său murise de vr'o cinci ani. — Le rămăsese moșioara de la Găiceni, niște prăvălii în oraș, ceva parale strânse, — peste tot se făcea un venit de vr'o opt mii de franci pe an. — Nimeni nu i-a auzit plângându-se vr'o dată de ceva.

Cucoana Catinca era o femeie bună, harnică și cumpănită la minte. Avea o figură simpatcă, un zimbet blajin, și niște ochi mari și duioși, cari te desmerdaū când te priviaū, — și era de-o fire liniștită și veselă.

Aceasta o făcea mai tînără cu zece ani de cât vârsta ei: puteai să juri că n'are mai mult de trei-zeci de ani.

Lina era o fată cuminte și serioasă. Avea opt-spre-zece ani. — Era naltă, palidă și

cam trasă la față, sprîncenată, cu ochii căprii și plini de 'nțelepciune. — Margareta era sprintară, șăgalnică și neastîmpărată. Avea șapte-spre-zece ani. — Era plină, și rumenă la față, cu ochii negri, ce'i sclipiau în cap umezi, șireți și iscoditori... Nu semăna, amîndouă surorile. — Fie-care era frumoasă în felul ei.

Radu era din firea lui stîngaci. La masă, mai ales, unde mânele lui nu prea știa să se ție și să se miște în toată regula, îl trecea nădușeli pe bietul băeat, și vederile i se întunecau. La toată mișcarea i se părea c'a vîrsat un pahăr, ori c'a răsturnat vr'o solniță. — Această nenorocire i se întîmpla, — nu i vorba, cam des, — și cu cât se vedea mai neîndemănic, cu atît se necăjia mai rău pe sine'si, și cu cât se necăjia mai tare, cu atît devenia mai neîndemănic. — Zingănitul unei furculiți, ce'i scăpa din mână, îi remănea în urechi și'l indispunea pentru toată ziua.

Totuși plăcu mamei și surorilor lui Gheor-

ghe, acest băeat tihnit ș'atât de gânditor, care-avea ceva de artist, cu figura lui palidă, cu zimbetul lui trist, cu ochii lui adânci și'ntunecați, cu tăcerea lui, cu stângăcia și timiditatea lui de copil nepurtat prin lume, — și dragostea ce'i arătaū toți ai casei, făcu pe Radu să nu se mai simtă între străini.

Gheorghe, care nu știea ce să mai facă pentru a'și mulțami prietenul, rugă pe mama și pe surorile lui, să nu'i mai zică *Domnule* și *Dumneata*, ca unui străin, ci să'i zică pe nume...

— Căci Radu nu'i străin, el e fratele meu, cel draguț... Și nici n'aveți idee ce bun e Radu al meu...

Și 'l lua de gât, se așeza pe genunchii lui, și 'l săruta, alintându'și vorbele și netezindu'i părul...

— Și tu, băeatu-neichi, mamii să'i zici *mamă*, și fetelor să le zici *tu*, și pe nume, ca la surorile tale. M'ai auzit? Să știi că mă supăr și nici nu mai vorbesc cu tine,

dacă'i fi uricios și n'ei face-așa.... Haide mamă, zi'i *Radule*, începe mata, — zi'i, mamă, zău, că eaca, a trecut o săptămână de când am venit, și... Radu e băeatu matala cel cu-minte, — nu'i așa mamă?...

Și Gheorghe se pornia pe vorbă, își lauda prietenul, și se aprindea de-o veselie copilărească și drăgălașă, care însufleția casa ș'aducea lacrimi în ochii mă-sei, care'i sorbia pe-amândoi cu privirea ei caldă și plină de iubire.

De-aci'n colo Gheorghe le păzia vorbele, și se necăjia, și'i muștra când îi prindea, că nu'și zic *cum trebuie* și că nu's oameni de'nțeleș. Incetul cu încetul, spre marea lui satisfacere și prin neadormita'i stăruință, se obicinuiră cu toții—Radu mai anevoe—a'și vorbi, ca și cum ar fi din aceeași familie. E oare nevoe să mai spunem pentru cari inimi era mai dulce și mai plină de farmec această familiaritate? Ea s'a statornicit mai cu greu între Radu și Margareta... Curios lucru. A-

ceasta era o fată așa de sglobie și de slobodă la gură și la mișcări, în cât, când o vedeai pentru prima oară, îți venia să crezi că, dacă peste-un ceas nu'ți va sări'n gât, dar pentru a doua-zi.... te puteai aștepta negreșit la așa-ceva.

Radu se schimbă cu totul, și în scurtă vreme. Fața i se luminează și ochii îi umeziau de mulțumire. Deveni vorbăreț, expansiv, copilăros și nebunatic, cum nu'l văzuse amicul lui nici o dată. Toată ziua alerga cu Gheorghe și cu fetele prin grădină, ori o porniau devale, peste pârău, în luncă, și se jucau de-a ascunsele prin tufiș. Sara se întorcea obosiți, mâncau cu poftă și petreceau pân' târziu. Radu cânta din gură, recita frumos poezii frumoase, spunea anecdote, făcea ca actorii, muria ca Rossi și ca Salvini.... era atâta farmec în nebuniile lui ș'atât de draguț îl făcea această veselie caldă și nestăpânită, în cât mama lui Gheorghe, uitându-se cu drag la el și ascultându-l cu nesăț,

simția într'adevăr o adâncă părere de rău că Radu nu e copilul ei. Iar Gheorghe se afla în culmea fericirii: izbânda lui îi întrecuse toate așteptările.

Pe la mezul nopții se despărțeau cu dragoste și cu voe bună. Amândoi se duceau fericiți în odaia lor. Luaă vr'o carte și măicitaia, până să le vie somn. Ori își puneau visurile tovarășie și 'ncepeau să'si clădiască *viitoruri*. Atunci, se știea că nu'i mai fură somnul până'n răvârsat de zi. A doua zi fetele li băteau cu pumnii în ușă, și strigau la ei ca să'i scoale.

Intr'o *dimineață*, cam pe la o ameză, cum eșiau ei din odae, cu ochii somnoroși și tulburi, Margareta, întâmpinând pe Radu cu un aer falnic, și cu ochii dulci și vicleni privind țintă la el, îi zise :

— Bună dimineața *Sabathai* — *Rab Be-naia*....

Și cum Radu, urluit de o cam dată, se

uita la dânsa uimit, ea începu să'i declame pe de rost :

Sabathai, nu căuta
Ascunsa lumii deslegare
Pe-alătura de legea ta,
Că'î vină fără de iertare!...

Chipul lui Radu se posomori, și Margareta pentru atâtăia oară îl auzi vorbindu'i răstit :

— La ce 'mi umblați în lucrurile mele?... Asta nu'mi place... Să'mi dai caetul!

— Ba să mă ierți, că nu ți-a umblat nimeni *în lucrurile dumitale*, — ți l'a găsit ieri slujnica sub pernă și mi l'a adus mie.... Și să faci bunătate să nu te uiți urît la mine, și să mă rogi frumos, dacă vrei să ți'l dau.

Era greu să se supere cine-va pe Margareta. — Cu toate acestea Radu, avu tăria și făcu pe mânietul până sara. Se feria de a se mai uita la ea, și nu 'i vorbia de loc. Acum, făcea și ea pe supărata. — Dar la

masă, fără voia lor, li se încâlciră privirile și 'i umflă rîsul pe-amîndoi. — *Cedară stăruinților* și se împăcară. — Margareta îi dete caetul. — Toți îl rugău pe Radu să le citiască ce-a scris. — El nu voia. Zicea că n'are în caetul acesta de cât un început, care pân' acum nu spune nimic.... Este-o istorie lungă, această poezie, la care va trebui să lúcreze multă vreme. — Subiectul și l'a luat dintr'o nuvelă poloneză, intitulată «*Ilau*» adică tîner iscusit în învățăturile talmudului. — Nu'și mai aducea bine-aminte în ce revistă franceză citise această istorie, tradusă. — In poezia lui voia să arēte pe tînerul Sabbathai muncit de îndoială, smuls din liniștea cărților și credinților strămoșești și sbuciumat de neîmpăcatul lui spirit, căutând adevērul, citind cărțile oprite la evrei, eșind din frēnele legii lor.

Intr'o zi jidaniū i-aū cotrobăit prin odaie ș'aū găsit la el un schelet de om. Căta dar să pătrundă misterele naturii : Aceasta e o

crimă. El a fost afurisit și alungat din oraș. Lucrul s'a petrecut în Galiția. Sabathai s'a dus într'un oraș străin. Acolo ținea conferinți în salonul unui general. Era frumos, învățat și fărâncător la vorbă. Toată lumea 'l admira. Fiica generalului îi spuse că'l iubește. Ea era foarte evlavioasă. Sabathai se botează. Generalul îi făcu fericiți. Tînărul deveni ilustru. Ajunse profesor la Universitate. Scrise o carte, în care tăgăduia existența lui D-zeu. Invęțații de-acolo, cari 'l invidiiău, se ridicară toți în potriva lui. Popii tăbărîră pe capul nevestei lui. O îngroziră cu iadul. Aduseră un doctor, și'l declarară de smintit. Sabathai fu legat și dus, bun sdravăn, în casa de nebuni. Tocmai după două zeci de ani, într'o revoluție, foștii lui studenți, îl scoaseră de acolo, idiot și schilodit de bătăi. Nu se știe ce s'a mai făcut. Unii spun c'aū vęzut un om umblând încet pe dealuri, uitându-se pe jos, băjbăind prin burueni și răspunzënd trist cui îl întreba ce caută :

— Caut pe Dumnezeu și nu 'l aflu nicăirea.

Eu, zicea Radu, voiū să arēt, că acest tînēr, înzestrat de talent, își merită soarta... Că a te ridica cu mintea și cu inima, mai sus de cât oamenii cari te încunjură, este un păcat, pe care trebui să'l ispășești... Că rēutatea și învrăjbirea fără frēū a oamenilor inferiori în contra omului *superior* este întemeiată și va fi în tot-d'auna... În stîrșit, că durerea este un imposit fatal, pe care ori ce om *deosebit* trebuie să'l plătiască vieții.

Dar aceste lucruri, pe cari Radu le rume-gase multă vreme în capul lui, și 'i se păreaū foarte limpezi, nu puteaū fi de o potrivă simțite și de auditorii lui, cari nu cugetaseră nici o dată, împreună cu el, la așa-ceva. De aceea îl rugară să'si lase planul la o parte și să le citească ce-a scris, — începutul... așa cum se găsește.

Radu se înduplecă și citi :

SABATHAI-RAB-BENAIA

—

«Sabathai, nu căuta
Ascunsa lumiî deslegare
Pe-alăturea de legea ta,
Că'i vină fără de ertare!

Ci'ți pleacă ochii pe Talmud,
Ilai, cu-adâncă 'nvățatură, —
Cu glas de tunet să'l aud
Pe Iehova, prin a ta gură,

Vorbind și calea arătând
Copiilor lui Israel...
Intoarce'ți tulburatul gând,
Și toată inima spre *E!*

Căci *El* a zis, sub bolți albastre,
Pământ și astri să resară,
Și'n noaptea pribegirii noastre,
S'a prefăcut în stîlp de pară,

Călăuzind perduții pași
Și *mană* dând robilor săi!
La ce tu cugetul să'ți lași —
A luneca pe alte căi ?...

Iscoditoarea ta gândire
Scufundă'ți-o 'n Talmud și 'n Thora,
Și vezi cum din a *Lui* iubire
Isvor dă vieții tuturor! » ....

Așa, pios, Rab-Benaia
Pe scumpu'î și 'nvățatu'î fiu
Neconținut îl sfătuia,
Dar vorba'î se perdea 'n pustiū;

Căci surd Sabathai rămâne :
Din sufletu'î — rebel aceleî
Povești a cârților bătrâne,
Mușcase Șerpele 'ndoelei...

Și cât de greu l'apasă gândul,
La ușa tainelor când bate —
Adâncul lumii cercetându'l,
In trista lui singurătate.

O rază 'n noapte'î nu străbate,
Și nici o șoptă nu răspunde
Dorinții lui neîmpăcate,
Și tulburării lui profunde...

Doar luna singură 'și răvarsă
Văpaia'î rece și senină
Pe-această frunte grea și arsă
De gându'î dornic de lumină. —

— «O de există tu unde-va,
De-apururi bun, ș'a tot puternic, —
Arată-mi-te Jehova,
Să cad naintea ta cucernic.

Să'mî spuî — să aflu de la tine
A lumiî taină pe de 'ntreg!..
Coborî din sferile'ți senine,
Și fă-mă să te înțeleg!

Căci cum să cred eū că *existî*,
Și peste lumea ta 'n ruină
Îți luneci, fără să te miști,
Privirea'ți rece și senină?

De ce-ai făcut pe om atunce,
Dacă știi-ai că va fi rău,
Și patimile-or să'l arunce,
Pe alte căi din trêul têu?

Ce 'ți trebuia opritul pom,
Și șearpele ispititor,
Și pofta Evei, — ca pe om
Să'l dai de veci durerilor, —

Când tu știaiă măi dinainte
C'ai să'î aruncî din raiu afară,
Căci slăbî tu însu'ți îi făcuseși,
Ispitelor de se plecară? »

Așa 'ncepuse el, din școală,
A se 'ntreba ș'a se 'ndoi,
Muncit de-a minții lui răscoală,
.....

Și, singur, stând plecat pe carte,
Neadormit, lua 'n răspăr
A sale 'nvătăturî deșarte —
Doar o găsi vr'un adevăr;

Dar își trudia 'n deșert gândirea :
 Pe Zeul Bibliilor sfinte
 El nu 'l găsește nicăirea ; —
 Din cărți își smulse trista'î minte,

Ca dintr'o noapte ce 'l înghite...
 Toate scripturile-'î părură
 Iscoade prost închipuite
 Și basme fără legătură!...

CAP. II.

La casa lui Rab-Benaia
 E zarvă mare. — Tulburat,
 Norodul se înghesuia
 Să vadă ce s'a întêplat.

Plângea, smulgându-se de păr,
 Bêtrânul rabin, scos din fire —
 Se întêplase 'n adevăr
 O strașnică nelegiuire :

.....

— Aci, urmă Radu închizând caetul, vine descoperirea scheletului, pe care Sabathai îl furase într'o noapte din cripta țintirimului, și de aci încolo încep nenorocirile lui.

Toți îi laudară începutul. — *Mama* îl sărută, năbușindu'si un suspin. De sigur îi părea rău că n'are și copilul ei talentul lui Radu. Iar ochii dulci ai Margaretei îl priviaă visători, ferbinți și umezi de fericire...

Ce ochi frumoși avea Margareta în sara aceea!

Această cugetare a rămas pentru tot-d'una în sufletul lui Radu, ca un crâmpeiū de cântec, și așa îi răsuna în cap, mereu și cu aceleași cuvinte, în cât — când nu'si-o rostia singur — i se părea că i-o spune altul la ureche.

Dar liniștitele lor petreceri trebuiaă să se răriască. Pregătirile de bacalaureat începură. In unele zile învățaă împreună. Radu era contra acestui sistem și contra ascultărilor pe din afară. El vedea bine că nu se poate

ține de tovarășul său. Gheorghe se ducea să învețe pe sub copaci, în grădină. Radu nu se simțea tocmai bine, și îi plăcea să rămăe singur în odae. Avea gânduri pline de farmec, cu cari nu i s'ar fi urît, de-ar fi stat o vecinicie. De-aceea, cum se vedea singur, își punea o carte deschisă la 'ndemână, se lungia în pat, închidea ochii și... cugeta.

Cine n'a simțit oare, la vârsta lui Radu, nespusa fericire de a visa deștept, ceasuri întregi, în dulcea și tihnita-î singurătate !

Chipul senin și zimbitor al Margaretei îi umplea întreaga lume de gânduri. Privirea ei caldă, care îi vorbea așa de înfiorător de dulce și pe care el o înțelegea așa de bine, răvărta atâta farmec în viața lui, și glasul ei îi răsuna atât de încântător în auz, și toată drăgălașa ei făptură îi cuceria mințile și i le'neca într'o așa de neînchipuită voluptate, în cât întreaga lui existență se perdea într'un basmu negrăit de mândru, toată ființa lui se desfăcea încetișor, se topia de istov, și nu

mai rămânea de cât un abur ușor, ce plutia ca într'o atmosferă caldă și parfumată, în care veniaū să se stingă, obosite, răsunetele unui cântec depărtat, misterios, adormitor de dulce. Căci era o fericire fără de seamăn, în care Radu, ne mai simțind nimic pămêntesc în el, se uita ceasuri întregi și rămânea, ca'n legănarea unui vis minunat, în această toropeală leneșă, adâncă și încropită a fermecatelor lui gânduri.

Așa se pregătia el pentru bacalaureat. Câte o dată cerca într'adevăr să citească; dar mintea'i nepriponită pribegia pe-aiurea, privirile'i trudite scăpătaū de pe rânduri, ochii i se închideaū ca de somn, și cartea grea îi cădea din mână...

— *Ce ochi frumoși avea Margareta în sara aceea!*

Și sunetul vorbelor lui, rostite tare și fără voe, îl înfioraū. Se uita sperios în juru'i... «Oare nu cumva înnebunesc?...» Ș'atuncea îl

Cuți [ca
Margareta

lua frica să mai stee singur în liniștea odăii, se scula repede și eșia.

Radu deveni iarăși trist, ș'aî casei atribuiră aceasta grijei de școală și multului citit. Scri-sese mă-sei două scrisori, în cari 'i spunea că e sănătos și petrece bine. — Mai în fiecare zi îl durea capul. La masă nu mânca mai de loc. Vorbia foarte puțin și nu mai rîdea de nimic. Își ținea ochii plecați în jos, ca un vinovat, dar simția, pe obraji, că'l ard privirile Margaretei și era sigur că, dacă s'ar uita atunci la ea, toată lumea ar descoperi adâncă și nebuna lui iubire.

— Când ai ști ce urît ești Radule, când stai așa hursuz! îi zicea adesea mama lui Gheorghe, dojenindu-l, și el zîmbia trist și nu'i răspundea nimic.

Gheorghe nu'l mai cicălia. Se obicnuise cu toanele amicului său. Margareta zicea că'i-e frică să'i mai vorbiască. Lina înțelesese dragostea lui Radu, și privia acest lucru, cu liniștea și bunătatea ei firească, fără nici un

scrupul de soră mai mare... căci ea vedea bine că nu e de cât o copilărie de școlar, nevinovată și trecătoare.

Sara se despărțeau de vreme. Tăcuți se închideau amândoi în odae. Fie-care își lua câte-o carte și se așeza în patu'i. Gheorghe se așternea cu tot dinadinsul pe 'nvătătură; iar Radu își simțea palma caldă încă de atingerea mânuții moii și drăgălașe a Margaretei, și zimbetul ei, și privirea ei, îl străbăteau, ferbinți și desmerdătoare, și îi umpleau vieața de visuri și de farmec. Căci el simțea cum îl urmăresc toate gândurile ei, cum vin valuri-valuri spre dănsul și 'l cuprind, peste tot, ca'ntr'un torent de flăcări, ce'l mistue pe nesimțite, și'n prada durerilor neînchiptuit de dulci, rămânea adesea câte-o noapte 'ntreagă fără să adoarmă.

Dar și ea, copila vorbareță și nebunatică de totdeauna, deveni gânditoare, tăcută și spășită ca o mironosiță. Toată ziua tânjia. Sara se ducea cu soră-sa la culcare, fără să

zic'o vorbă, se desbrăca în pripă, se vîra sub plapomă și'și întorcea fața la părete. Își închidea ochii ca să vază mai clar icoana lui Radu, căci îl iubia cu tot focul și nebunia vîrstei sale crude, și frumosul lui chip, atît de tîner ș'atît de trist, era desmerdarea celor d'întăiu visuri, ce veniaŭ să'î tulbure nevino-vata ei copilărie.

Și stoluri de închipuiri o troeniaŭ, mititica, stărnind gândurile'i neîncercate din pacea lor adâncă. — Têemplele'i svêcnaŭ înferbîntate, fioruri dulci îi săgetaŭ tot trupul, și inima ei aprinsă se sbuciuma în coșul peptului, ca un porumbel ce bate din aripî. — Își apăsa mînuțele pe curatul ei sîn, — își cuprindea'n palme obrajiŭ ce'î ardeaŭ ca jăromaticul, și căuta să'și potolească răscoala gândurilor, dojenindu-se singură de nebunia ei, și zicêndu'și în cuget să'și stêmpere firea și să fie cuminte. Dar fința lui Radu o stăpânia puternic. Ea știea bine că'n ceasul acela nici el nu doarme, ci suferă și cugetă la ea.... Îi simția

gândurile lui cum o ating ș'o desmeardă, ferbinți și pline de iubire. — Cerca s'alunge din minte'i aceste închipuiri ca să poată a-dormi, dar nu putea.... nu se 'ndura să se despartă de ele.

Une ori o cuprindea o milă adâncă, un dor, o jale.... nu știa singură ce e, — dar simția c'o îneacă lăcrimile. — Își scufunda fața'n pernă și plângea până cei se sleiaū svoarele ochilor. — Și era pentru dânsa o plăcere neasemănat de dulce în lăcrimile ce vërșă, căci își simția inima rēcorită și capul ușurat și limpede după acest prinos nevino-vat al sfinte'i sale iubiri.

Dar vremea trecea neîngăduitoare, cu nop-țile ei de dorinți și cu zilele ei de înfrângerii, și toată casa par'că se pregătia pentr'o du-rere știută mai dinainte și neînăturată, și peste toate se așternea o melancolie adâncă. Nici mama lui Gheorghe nu'și mai putu păs-tra veselia ei senină de până mai dăunăzi, și une ori se făceaū la masă tăceri lungi și

triste, ca după un mort dus la groapă. — Nici o dată plecarea lui Gheorghe la școală nu mâhnise casa atât de adânc.

Radu se simția din ce în ce mai rău. Dar nu se da boalei biruit. În toată sara bea câte-un pahar mare de lapte cald cu ouă bătute. Aceasta îi mai potolia tusea. Descurajarea îl apucase iarăși, dar lupta să și-o ascundă, îi făcea rău compătimirea lumii. Avea chiar necaz pe oamenii, cari se uitaă la el cu milă.

Era sfârșitul unei zile frumoase din August. Peste-o săptămână trebuiau să plece. Grijnică mamă pregătea rufele *băeților*, eară tineretul casei o luase domol spre pădure. Radu pășia alături cu Margareta. Gheorghe cu Lina ceva mai înainte. În fața lor spre asfințit, soarele părea că încremenise pe loc, încâlcit în crengile copacilor, așa stetea de frumos, de aproape și de nemișcat, aurind creștetul întunecosului codru.

— Nu îi așa, Radule, c'are să îți fie dor de

Găiceni... când vei fi la București?... Or' nici n'ai să'ți mai aduci aminte de noi....

— De ce zici așa, Margareto?...

El ar fi vrut să mai spue ceva, dar simți că i se umplu ochii de lacrimi. Tăcu, se uită la ea dulce ca la un copil drăguț, zimbi dureros, și mâna lui ferbinte, nervoasă, stângace, atinse degetele subțiri ale Margaretei. Aceasta'i apucă mâna și 'i-o strînse încetișor. Inima lui Radu îi svâcâi ca de spaimă, înfiorată de-atâta noroc, avu o senzație ne mai încercată, ceva.... ca niște alice de ghiață, cari 'i năvăliră 'n trup, furnicându-l și gâdilându-l la inimă; — gândurile 'i îmărmuriră de farmec, și toată fața i se roși, aprinsă ca de beție.

Soarele se scufundase în desișul tihniților copaci. Agale se scoboraū pe tapșan vitele greoae și sătule. Secerătorii și oamenii de la coasă pășiau împrăștiați și osteniți în spre sat. Și din albastrul neted al cerului, o liniște dumnezească se lăsa încetișor peste po-

doabele coapte și mirositoare ale câmpiilor, încropite încă de zăpușeala zilei.

Amândoi, plini de aceeași durere negrăit de dulce, simțindu-și cugetele unul altuia, neîdrăsnind să mai tulbure, c'o vorbă, lungă și sfânta lor tăcere, ca și cum erau adânciți, cu toată luarea aminte, ascultând la sfatul nebun și ne mai isprăvit al gândurilor lor, — așa urcau alături, cu pas leneș, dâmbul ce eșia ca o frunte din întunericul pădurii, când auziră dinaintea lor, de la tulpina *strămoșului-stejar*, cum îi ziceau ei, glasul vesel al lui Gheorghe :

— Ai obosit Radule de tot. Ia'l in cârcă Margareto, că dă sufletul din el!...

Gheorghe era vesel. Se ruga de Radu să fac'o poezie pădurii, — orî măcar vr'o patru versuri pentru bătrânul stejar, la umbra căruia, pe mușchiul moale și răcoros, se odihniseră atâtea rënduri de oameni, și ei de atâtea-orî.... Îi intindea mereu un creion ș'un petic de hârtie....

— Haide, Radule, inspiră-te... pentru Dumnezeu! — Ar fi un păcat neertat din partea unui băeat, care știe să facă versuri, să lese pe bietul copac așa, necântat.

Dar fiind-că Radu se arăta fără chef, trudit, bolnav, și nu voia să facă plăcerea amicului său, — acesta, fără să'și strice dispoziția, se dete de-o parte, își luă un aer inspirat, privi copacul de la rădăcină până 'n creștet, își udă vârful creionului în gură, stete puțin pe gânduri... și inceptu să scrie.

— Ai să vezi tu, năbădăiosule, acuși, cum am să 'ți fac muza să crape de necaz.... Slavă Domnului, știm și noi să facem stihuri, când e vorba la adecă...

— Dă'mi o rimă la *pădure*.

— *Mure*...

— Dă-o dracului că prea e spălăcită. Dă'mi una mai cilibie.

— *Indure, fure*...

— Ei bravo... tocmai asta'mi trebuia. De-

acum ține-te, muză, să nu mă dai de rușine.
Toți îi așteptau isprava, rîzînd.

Peste câte-va minute, își ridică fruntea și 'i
privi biruitor în față.

— Ascultați :

STRĂMOȘULUI-STEJAR

Căt de frumos și sfânt mi-apari,

Cănd vine să mă fare

Povestea blânzilor stejarî,

Și dorul de pădure!...

Ce lucru trist, copac iubit,

Că nu știi să citești :

De câte-orî n'aș fi dorit

Să 'ți scriu din București!...

Surorile 'l felicitară. — Radu se uita, zimbind, în ochii lui; Gheorghe își mărturisi șiretenia : era o amintire, nu tocmai esactă, dintr'o poesie de curînd și neisprăvită a lui Radu.

Inserase. — O luară mai răpede spre casă. Era răcoare, și îi aștepta cu masa.

Radu nu mâncă mai nimic și se retrase de vreme. — Gheorghe și cu mă-sa veniră după el. Erau îngrijați. Îl durea capul. Poate că i se aplecase. Îl frecară cu oțet pe mâni și pe vinele gâtului, și îi legară la frunte felii de cartofi. Radu voia să se culce. Spuse că s'a mai răcorit. Rămaseră amândoi.—Gheorghe citi puțin. Dar se simți, și el, trudit, suflă 'n lumînare și adormi.

În întunericul liniștit al odăii Radu vru să cugete la Margareta, la vorbele ei și la dulcea-i strângere de mână. — Dar nu 'l mai slăbia o tuse uscată ce îi sfârîma peptul, și toate gândurile 'i erau tulburî și crâmpeiate. — Mereu se învîrtia în pat. Nu putea s'a doarmă. — Capul îl durea amarnic. — Têmplesle 'i ardeau, și tot întorcea perna, ca să 'și le răcoriască. Stomahul îi era leșuit, ș'o silă grea îl apăsă pe inimă. Își simția gura uscată. Îi-era sete, ș'avea poftă de acreală.—

Își simția oasele trupului grele, noduroase și ascuțite.—Și și răschiara picioarele, ca să poată adormi.— Avea dureri nesuferite în arcurile coastelor și arsuri pe șira spinării....

Târziu de tot îl fură somnul.

Când se deșteptă, a doua-zi, se simți mai bine și cu poftă de mâncare. La masă, Margareta îi strecură în mână o hârtioară. Radu se roși, o strînse binișor în buzunar și nu'n-drăsni să și ridice ochii din pământ. — Ea era tristă, neliniștită, palidă la față, plânsă și nedormită. — Mă-sa o întrebă ce are și nu află nimic lămurit. Frate-său făcu câte-va glume pe socoteala ei, soră-sa tăcu molcom, ca o față cuminte.

Când se văzu Radu singur, nerăbdător scoase petecul mototolit de hârtie și într'o slovă chinuită, scrisă cu creionul, citi și răs-citi aceste vorbe, cari spuneau atât de mult amaritei lui inimi:

«Ce ai, Radule dragă, de stai așa de trist!... Am plâns atâtea nopți, crezând că

poate ești supărat pe mine. Și mă gândesc, ce ți-am făcut?... Unde te ved așa, mi-e frică și să'ți vorbesc. Tu nici nu știi cât sufăr și cât te iubesc. Iartă-mă dacă, fără știrea mea, te-am supărat cu ceva. Te implor, scrie'mi.

Sora ta care te iubește

MARGO.»

Radu ametișise de bucurie. Citi fie-care vorbă de nenumărate ori. Părea că i se sfâșie inima, topită de-atâta înduioșere. Ochiii îi înota în lacrimi, și tot sângele i se urcase în obraz. Se așează la masă, ca să'i răspundă. Popoare de gânduri învâlmășite îi năvăliau năprasnic la porțile minții și capul îi vuia buimăcit, ca într'un incendiu.

Margareta, în neastemperul așteptării, trecea mereu prin sală, și făcea sgomot, tușia ca s'o înțeleagă Radu. Când îi auzi clampa de la ușă, se întoarse iute spre el, îl desmerdă și 'l rugă frumos cu ochii ei aprinși, însetați și rușinoși, îi întinse mâna, și Radu, timid și stângaci, îi strecură răspunsul, și

iarăși se închise în odae, ca să tremure nevăzut de nimeni, căci i se sbătea inima să'î rupă gratiile peptului, de înfiorarea acestor *marî evenimente*, în cari întrase toată viața lui, atât de bolnavă, și toate gândurile lui atât de fericite.

Margareta, zugrumată de nerăbdare, sorbi într'ascuns, cu ochii lacomi și plini de lacrimi, aceste rânduri:

«Nu sunt de loc supărat pe tine. Ce rău ai fi putut să'mi faci tu, dulce Margo? Ești atât de bună, și te iubesc atât de mult!... Sunt nebun de-atâta fericire!... Aștept să'mi vin în minți, ca să'ți pot scri mai mult și mai deslușit. Ce păcat că ne vom despărți peste câteva zile.

Te ador

RADU.

Una câte una, treceaū zilele fericite și noapțile ferbinți și pline de visuri. Margareta citia mereū scumpele rândurī, pe cari ea le știea foarte bine pe din afară, și tot aștepta din ceas în ceas, ca drăguțul ei Radu *să'și vie 'n minți și să'i scrie mai mult și mai deslușit*. În preziua plecării el a stat singur, închis în odaie toată ziua, și cea din urmă noapte i-a fost lungă, sbuciumată, plină de gândurī și făr'o clipă de somn.

Când se crăpă de ziuă, se sculă înaintea lui Gheorghe, se îmbracă și eși. Aerul sănătos și rece al dimineții îi mai răcori inima lui arsă și ochii lui tulburī și trudiți. Caii erau puși, și toată lumea era în picioare. Sfâșiat de durere, își rězima fruntea de stălpul ceardacului, își lunecă privirea, jalnic și amărît, peste liniștitele locuri, de cari se despărția, poate pentru totd'auna. Părea că de-abia ieri venise... Și erau două luni în capăt. Ce repede trecuse vremea!... Din când în când își arunca ochii spre ușă, și mâna'i

dreaptă, în buzunarul surtucului, strîngea nervos scrisoarea *lungă și deslușită*, în care 'și îngropase toată iubirea, toate gândurile și toată vieța lui amărită și fără de nici o nădejde. Și tresări, ca de spaimă, când văzu pe Margareta.

Ea veni zimbitoare spre Radu, sorbindu'l cu ochii ei mari, înduioșați și galeși. Era gata să'l mustre, dar Radu, se uită cu frică în toate părțile, și 'i dete scrisoarea. Ea 'nebuni de bucurie, îi apucă mâna și 'i-o strînse cu tot focul dragostii ei adânci și nevinovate; oftă din toată inima, și plecă, sprintenă și drăgălașă, privind duios îndărăt, și surizînd, alintată și copilăroasă, iubitului ei, care rămăsese înărmurit de-atâta fericire.

Se așezară toate la trăsură. Ei îmbucară câte ceva în pripă. Mama îi sărută pe-amîndoi cu foc, îi rugă să'i scrie cum or ajunge, și'n scară îi mai sărută o toană. Radu era zăpăcit. Porniră, și, multă vreme, își fluturară pălăriile'n vînt, cu fețele 'ntoarse spre

acest adăpost tihnit și vesel, de care se depărtau cu-atâta părere de rău.

Margareta încremenise, cu ochii duși pe dunga cenușie a drumului, și când ei dispărură de tot, în dosul unui dâmb, privirea ei câtă lung și dureros la ultimul val de colb, ce se așeza încetișor pe urma trăsuri, și hurele roatelor se înecă de istov în tăcerea moartă a nepăsătoarelor câmpii.

Cu ochii plini de lacrimi, vru să intre în casă, dar simți c'ar înăbuși-o jalea odăilor pustii, ș'avea nevoie să fie singură.

Când se văzu în fundul grădinii, își scoase repede din sîn scrisoarea, care-o ardea acolo, căci n'avusese răgaz s'o citească. Ochii ei mari sorbiau rândurile, din ce în ce mai lacomi și mai aprinși. Când ispravi, simți, că i se taie inima de durere, ș'o podidi un plâns amar și nestăpânit, ce'i sbuciuma peptul, să i'l rupă bucați, și i' îneca răsufarea, ca o mână ucigașă, ce i se înfipsea în beregată s'o sugrume.

Era o scrisoare lungă și sfâșietor de tristă, în care Radu spunea Margaretei, cu niște vorbe pline de lacrimi, cât de mult o adoră și cât de chinuitor și fără de noroc e acest amor al lui. Ii arăta cât îi el de sărac, de prăpădit și de bolnav, ș'o ruga ferbinte s'a-lunge uitării copilăreștile ei visuri, și nici să se mai gândiască vr'o dată, c'a întâlnit în cale'i un nenorocit ca el, fără nici un căpătăiū, desnădăjduit, ș'aproape de moarte.

«Iartă-mă, scria la sfârșit, te rog iartă-mă
«că ți-am spus niște adevăruri atât de crude.
«N'am voit să'ți înșel cele mai curate visuri
«ale copilăriei tale. M'ar fi muștrat cugetul.

«Eū am să mor în curînd. Tu, Margo, ești
«atât de tînără ș'atât de frumoasă!... Ar fi
«și păcat să te măi tulburi, gândindu-te la
«mine. M'ar chinui, cum nu poți să'ți faci idee,
«să știū c'am furat liniștea unor oameni, cari
«m'aū hrănit în casa lor ș'aū fost atât de buni
«cu mine. Și... am eū destule chinuri!...

«Veī întâlni în calea ta inimī măi alese și

«mai vrednice de tine. Eă viă prea de jos
«ca să te pot ajunge. Iartă-mă, dulce Margo,
«dacă 'ți fac vre-un rău cu vorbele mele,
«iartă-mă, sfântă icoană a tristelor mele vi-
«suri, și nici te mai gândi că 'ți-am trecut pe
«dinainte. La ce să 'ți mai întuneci liniștita și
«frumoasa ta viață c'o închipuire atât de tre-
«cătoare ș'atât de nenorocită.

«Rupe, te rog, această scrisoare și dă-mă
«uitării de veci!

Radu.»

Margareta citi din nou aceste pagini cari îi curmău viața. Rămase cât-va timp în picioare, răzemată cu spatele de tulpina unui nuc. Ca niște tăiușuri ferbinți îi treceaă prin inimă și i-o hărtăniaă. Mintea i se prăbușise în întuneric, și capul greu îi vuia amarnic a pustiă ș'a desnădăjduire. Crezu că moare. Pierdută, ne mai știind ce face, alergă într'un suflet în casă, și căzu în brațele mă-sei, nebună, sdrobotită de dureri și năbușită de plâns.

— Iartă-mă, mamă, mi-e drag Radu!...

Apoi se mai potoli, și spuse mă-sei cu de-amănuntul toată istoria acestei nevinovate iubiri. O rugă să nu se supere, și 'i arătă scrisoarea desperată a lui Radu.

Biata mamă, îi șterse ochișii, o netezi duios pe frunte, și se sili s'o îmbuneze cu vorbe dulci și 'nțelepte de mângâiere.

— Bine, fata mami, liniștește-te, eu am să scriu lui Radu, ș'am să'l ocărăesc pentru că 'și-a vîrît în cap ast-fel de idei, — Radu e un băeat bun, ș'are să m'asculte, — am să'i scriu să fie cuminte și să 'nvețe cu Gheorghes, să'și isprăviască studiile, și 'l voi face copilul meu... La ce să fii proastă și să'ți strici inima? De crăciun vor veni iar amândoi, ș'atunci am să'l cert, ș'am să'l pui să'ți sărute mâna și să'ți ceară *pardon*, ca un copil obrasnic...

Ș'o mângâie, ș'o sărută, ș'o ademeni cu vorbe bune, ca o mamă cu durere ce era, până ce Margareta, copil răsfațat ș'a toate crezător, conteni din plâns, se luminează la față

și 'ncepu să rîdă și să 'nbrațișeze pe mă-sa, spuind cât a fost ea de proastă, și cât e de bine să aibă cine-va o mamă așa de bună ca a ei.

Dar adesea, către sfârșitul zilelor lungi și posomorîte de toamnă, ea încremenia ceasuri întregi, în picioare, dusă pe gânduri, cu tîmpla lipită de stîlpul ceardacului, și cu ochii dornici și trudiți, așternîndu'și aiurit privirile 'i triste de-a lungul drumului pustiu, ce se ștergea ca o viță de fum, în zarea tulbure și îndepărtată din spre răsărit....

IV

Radu căpătă de la un profesor al lui o carte de recomandație către un director de institut, unde fu primit ca pedagog. Ajunsese a fi simpatîc tuturor băeților, fără să știe cum și fără să'și fi dat vr'o osteneală pentru aceasta. Il iubiau pentru c'avea o privire caldă și liniștită, ș'un glas atît de blînd, care par'că te desmerda, cînd îți vorbea... Dar boala,

dorul, grijile îl mistuiau zi cu zi, și ochii lui se făceau tot mai mari, mai albi și mai uscați, și fața lui devenia din ce în ce mai lungă, mai palidă și mai tristă. Băteții îi aduceau lumânări și pesmeți.

Căci el făcea multe nopți albe, chinuit, în capul oaselor, ca să n'adoarmă, cu lumânarea 'n pat, încovoiat pe carte, cu coatele pe genuchi și cu tîmplele 'n pumni. — Nu mai erau de cât vr'o patru zile până la examenul de bacalaureat, și capul i se pierdea buimăcit în haosul îngrozitoarelor cărți, când da să le prididiască mai cu zorul, ca să nu'i rămâe nimic străin.

Sosi ziua sudorilor ș'a bățăilor de inimă. Roiaș, în ferbere, tinerii gălagioși, prin sala universității. Pe Gheorghe îl îngrozi figura amicului său.

Boala, nesomnul, descurajarea, frica, înfățișă esaminatorilor, în fința lui Radu, un schelet tremurător, gata să se desfacă și să se risipească pe scânduri... De-abia mormăia,

cuvinte fără şir şi fără înţeles, la întrebările ce'i cădeaŭ grele şi nepricepute în capul lui zăpăcit, pustiŭ şi fără puterea de a mai gândi. Profesorii cugetară că pentru a te aşterne 'ntr'un sicriŭ, nu e de loc nevoie să presinţi morţii diploma de bacalaureat. — Căzu nenorocitul!...

Atât mai trebuia hărbuitei lui vieţi. Câteva zile rămase ca nebun. Nu mai vorbea nimic, şi ochii lui holbaţi şi fără nici-o expresie, rătăciaŭ pe lucruri şi pe oameni, răci şi fără clipire, ca ochii unui orb.

Gheorghe isbutise; dar starea amicului său nu'i îngăduia să se bucure de isbândă. Scrise a casă c'aŭ reuşit amândoi, că s'aŭ înscris şi urmează la Drept, şi că sunt sănătoşi...

Se mutase pe-aproape de pension. În toată ziua venia de două ori la Radu şi'i aducea felurite lucruri, şi'i spunea felurite vorbe, doar i-o mai potoli durerea ce'l doboră.

— Degeaba, Gheorghe, pentru mine nu mai e scăpare! Ce'mi mai cânţi tu de viitor?

Nu vezi în ce hal am ajuns? Uită-te la mine, și mărturisește, dacă 'mi mai pot face vr'o ilusie!...

Și glasul îi răsuna cavernos, ca dintr'o groapă, și vorbele lui, în melancolia și convingerea, cu care erau spuse, aveau ceva profetic, ș'atât de adânc și dureros isbiau la inimă, în cât îi năpădia plânsul, ș'amândoi, îmbrățișați și înecați de gânduri, pe cari nu 'și le mai puteau spune, rămânea vreme îndelungă, cu mintea 'ncremenită și cu inimele arse de-o jale fără margini.

Cumplit de chinuitoare erau noapțile lui Radu. De cum se așternea în pat, valuri de ferbințeli îi dogoriau trupul, ca 'ntr'o baie de aburi, și sudoarea 'i isvora și'l năclăia din creștet până'n tălpi. O tuse seacă, ce'l îneca, din ce în ce mai crud înțețită, răsunând a gol ș'a dogit, vuia sinistru și nesuferit în pacea adâncă a dormitorului, și 'n coșul peptului coptorît își auzia răsufierea cum îi hârîe, regulat și prelung, ca o râșniță.

Câți-va băeți se plânseră de tusea lui Radu. Directorul îl chemă într'o dimineață, și îi spuse, cu obicinuita părere de rău, că nu poate să'l mai ție, și drept mângăere, îi dete un sfat părintesc: să intre 'ntr'un spital.

Inimele, prea încărcate de suferinți, ajung la un moment de supra-saturație, în care vieța cade 'ntr'un fel de cloroformizare a simțurilor, și toate durerile, ce se mai adaog pe urmă, nu pot să le mai împovoreze, ci pare că satisfac și legitimează un simțimânt de revoltă năbușită și de desgust amar de sine'și și de lume.

Radu plecă liniștit. Se primeni. Iși luă pe el ce-avea mai bun. Alese, de prin cărți, cele trei caete.. *manuscrisele lui*, 'și le vîrî 'n buzunar. Toate celelalte lucruri: cărți, primenele, vechituri, le aruncă vrăfuite supat și eși.

Când se văzu afară, răsufală din greu, ca și cum ar fi scăpat de-o sarcină, își încheie haina în toți nasturii, își îndesă pălăria pe

cap, și, fără să zic' o vorbă cuiva, plecă pentru totd'auna, nepăsător ca de la o casă pustie, și nici nu se mai uită în urmă'i.

În ceasul acela n'ar fi voit să întâlnească pe amicul lui. Sunt momente în cari singurătatea țîi cel mai bun amic. Eși în podul Mogoșoaii, ș'o luă încet spre șosea. Era o zi posomorîtă de pe la sfârșitul lui Septembrie. Copacii arămii își întindeau crengile țepene, cu frunza rară și pălită, în aerul pîcios și greu al toamnei. Ș'un cer hursuz, tulbure și fără soare, sta încremenit de-asupra câmpurilor moarte și pustii.

Și'n această lipsă desăvîrșită de sgomot și de mișcare, Radu se simți în largul lui. În fund, departe de orașul, de-a căru'i larmă ne mai sfârșită era atît de sătul, sub un tei desfrunzit, se așeză pe-o bancă și cugetă. Își simția inima răcorită, capul ușor și gândurile limpezi.

La ce'i folosiaă acum atâția ani de trudă și de smăcinare pe băncile școlii? Ce bine-

ar fi fost să remâe prost la pragul părintesc! Ar fi fost un țeran sănătos și voinic, să ducă plugul în spinare... Harnic, s'ar fi așternut pe muncă, ar fi tăiat ogorul strămoșesc, ș'ar fi scos din pământ hrana și fericirea senină a lui ș'a mă-sei, ș'ar fi fost amândoi îndestulați și liniștiți până la capetul vieții... La câte chinuri și la câte umilinți n'aduce pe om deșarta'i năzuință de a'și eși din frânele chiemării lui firești!... Căci el avea de mic dragostea câmpului, ș'o groază ne mai pomenită de școală și de oraș. De trei ori a fugit de la școală, când l'a dat întâiu, și de trei ori l'a bătut mă-sa și l'a dus cu de-a-sila să 'nvețe. Ce rău a făcut că nu l'a lăsat să'și ție drumul ursitei lui de-atunci!... Biata lui mamă, ce grele dureri o așteaptă acum!... Căci el va trebui să moară subt ochii ei... Negreșit, se va duce-a casă... Și când îl va vedea în acest hal de slăbiciune, ea, care încă mai are visuri!... Sărmana lui mamă, ce mângăere îi va mai rămânea, pe lume,

sdrobitei sale inimii, după ce va muri el!...

Apoi se gândi la Margareta. Ea 'i răsări de-o-dată clară și frumoasă, ca o zână din *dafin*. Iși duse răpede mânele la ochi, ca să nu'i scape din minte, ș'o desmerdă mult, ferbinte și dureros, în dornicele și fărmecele lui gânduri... stătu cât-va, înfiorat de-o jale misterioasă și profundă, ca și cum ar fi asistat la agonia unui vis frumos ce'i muria în suflet... Apoi oftă, se sculă și plecă.

Liniștit, povesti lui Gheorghe, întemplantarea de dimineață. Mărturisia că nu'i pare rău de loc. Spuse că e obosit și rupt în coș de foame, că mâne va pleca negreșit a casă la mă-sa, și rugă, pentru prima oară pe amicul lui, să'l *împrumute* cu zece lei... Nimic despre suferințele lui, nimic despre ce va urma mai târziu...

Și când Gheorghe, rănit de această neașteptată despărțire, îl întreba mereu, când

se va mai întoarce și ce are de gând să facă, Radu 'i răspundea cu răceală :

— Vom vedea mai pe urmă. Nu știu bine. Îți voi scri de-acolo. De-o-camdată trebuie să plec numai de cât.

Rămase noaptea acolo, dar cu nici un preț nu voi să doarmă într'un pat cu amicul său, și, ca nici-odată, cum puse capul pe pernă, adormi.

A doua zi dimineață, își năbuși durerea și plânsul în inima lui trudită, și c'o prefăcută nepăsare, îmbrățișă și părăsi pentru totdeauna pe scumpul tovarăș al celor mai frumoase visuri din tinereța lui perdută.. Se simția așa de greu încărcat, așa de obosit, ș'asa de bătrân... pare că trăise-o sută de ani în nevoi și suferinți neîntrerupte.

Iear bietul Gheorghe remase singur, sdorbit, fără nici o mângâere, și convins că Radu nu'l mai iubește. . . . .

. . . . .

V

Radu căzuse la pat. Ear mama Ilinca bo-
cia pe la toate pragurile și se da 'n vânt
după leacuri. Rēmas'a babă meșteră, care să
nu'și fi 'ncercat adâncul priceperii pe zilele
numērate ale bietului băeat?

Și cât e noaptea de lungă, sta 'ncremenită,
ca o momăe, la căpētâiul lui, și se uita ne-
bună și ruptă de dureri, cum i se istovește
sub ochi odorul fără preț al vieții ei netreb-
nice și întunecate.....

Căci nu vruse Dumnezeu s'o trăsnească de
sus, orī să asmuțe fearele codrilor asupra'i, ca
să'ī sfâșie inima 'n bucăți și să'ī crântăne ca-
pul în dinți, să nu fi mai ajuns la așa ceas
de blēstem, să vadă cum i se prăpădește și
i se scufundă 'n hăul dușilor de veci, co-
moara ei de mângâere, lumina cea mai sfântă
a sbuciumatelor ei țile... Și ea, să stea cu
brațele cruciș la pept, să se uite și să n'aibă

nici o putere... nici o putere... Cerule neîndurate!....

Așa se văicăria cugetul ei, în junghiurile desperării...

Și hârâitul ce se torcea, prelung și infiorător, cu fie care răsufare, din peptul scorbos al lui Radu, vuia sinistru în pacea mortală a odăii, și tăia amarnic, ca un ferestruș, în inima nenorocitei lui mame.

— «Ci curmă-te o dată, scândură de brad!»
Strigă ea într'o noapte, sărind în picioare, scoasă din minți. Dar sunetul smintitelor ei vorbe o înfricoșă. Iși veni iute 'n simțiri, își făcu cruce, se bătu cu palma peste gură și se așeză iarăși, mahnită, la locu'i.

Din când în când Radu, deșteptat de tuse, își scotea afară brațul alb, gol și sfârogit, pipăia încetișor mărginele invelitoarei, cu degetele'i subțiri și tremurătoare, deschidea ochii mari, albi și sperioși, și, ars de sete, cerea să'i dea puțină apă.

— Cum îți mai este?

— Mai bine...

Și Radu își ascundea, c'un fel de frică naivă, brațul lui de schelet; pleoapele'i re-cădeaă grele și trudite peste ochi.

Iar mama Ilinca îi sumetea cu grijă colțul învêlitorii pe sub umăr, privia perdută la icoane, ofta din adânc, și remânea iarăși fără nici o putere și fără nici un gând deslușit, în prada covârșitoarelor ei chinuri.

Ațipia și ea câte nițel, sdrobită de obo-seală, și când se deștepta, tresăria spăi-mântată de presimțiri sinistre, i se părea c'a dormit prea mult, și deschidea ochii mari și 'ngrijați spre patul lui Radu.

Dar într'o zi Dumnezeu făcu să treacă o rază de bucurie prin această casă plină de durere.

Radu se deșteptă vesel de dimineată, se ridică, singur, în capul oaselor. Se uită la biata mă-sa, cum adormise, biruită de trudă, pe scaun, ș'o milă sfâșietoare îl cuprinse de chinuita ei viață. Iși așează încetișor o pernă

la pãrete, ca sã'și rezime spinarea, și așteptã.

Se pipãia pe obraz, își privia lung mânele'i de cearã, și mereu și le miroasia. Ar fi avut plãcere sã se cate 'n oglindã.

Ilinca tresãri, deschise ochii, îl vëzu sculat și credea cã viseazã... Radu începu sã rîdã.

— Știi una, mamã?... Câte zile sunt de când staü în pat?

— De, maicã, or fi... vr'o cinci sãptãmãni...

— Apoi mi-o cam fi, gândesc. — M'am sãturat de-atãta boalã... De-acu m'am hotãrit sã mē fac sãnãtos.

— Sã te-audã Dumnezeu maicã...

Ilinca era uimitã de bucurie. -Ii pregãti repede o fierturã de pasere. Radu mãnãcã binișor — se simți mai întremat. Ceru sã'i dea oglingioara din pãrete. Își privi mult fața'i uscatã și albã, cu fruntea lucie, cu ochii mari și 'mpãinjiniți de boalã, cu buzele suptiri și vinete, și cu douē benghiuri cãrmuzii in umerii obrazilor.

Apoi ceru să'i dea în pat hârtia, călimara și condeiul... Voia să răspundă lui Gheorghe. — Promise patru scrisori de la el și una de la Găiceni, în care mama lui Gheorghe îl ocăra că nu le scrie, și Margareta 'i spunea 'ntr'un colțișor, c'o slovă mărunțică, care lui Radu îi făcea impresia unei șoapte: «*Tăcerea ta zice, că ne-ai uitat. Dar eu n'o cred. Scrie-ne cum te mai afli. Te doresc.... Sora ta Margo.*»

Radu făcu două scrisori. Îi vestia că s'a făcut bine, că 'i e dor, și că de Crăciun speră să vie.

Obosise. — Mă-sa 'l privia cu ochii duios și fericiți, și sta 'naintea lui cu evlavie, ca 'n fața unui sfânt.

Acatistul ei, de Sâmbăta trecută, a fost bine primit de cel de sus... Maica precista, făcătoarea de minuni, s'a milostivit și 'și-a întors, cu îndurare, fața spre ea.

Soarele venia înaintea casii. — Un sul de raze, străbătuse prin geam, și aprindea, jos,

în mijlocul odăii, o pată de lumină, ce se tîra încetișor spre patul lui Radu. Gânditor, el își lungise ochii prin pulberea caldă de aur, ce tremura în curmezișul sulului de raze...

— Mamă,— azi e frumos.— Vreaū să mă scol. M'am făcut bine. Dă-mi hainele, să mă 'mbrac.

Și se sculă.— Începu să umble 'ncet prin casă.— Îl duriaū genunchii și glesnele, de slăbiciune. Se lovia cu brațele de șolduri, îi scârțîia ceafa când își întorcea capul, și trupul i se hâțina pe tălpi, uscat și suptîre, par'că era făcut din bețe.

Iși pieptănă frumos pîrul lung, rar și castaniū. Nici o dată, în vieața lui, nu pusese atâta grijă în alegerea cărării. Și se odihni de câte-va ori, pîna se vîzu deplin îmbrăcat.

— Ce'i astăzi, mamă ?....

— Azi e Mercuri....

— A! Eu am crezut că'i Duminică, de-aceea m'am gătit așa....

Și ochii îi licăriră în cap ca două mărgele de sticlă, — și buzele uscate i se intinseră pe dinți, într'un zimbet trist și naiv.

Mă-sa'l desmerdă ca pe-un copil mic. El începu să spue glume, să rîză și să s'alinte. Ii vorbi de amicul lui și de petrecerile de la Găiceni. Acum îi părea rău că nu'și-a adus cărțile cu dânsul. Ii povesti pe *Sabathai-Rab Benaia* și'i citi versurile, talmăcindu-le mereu și dându'i felurite deslușiri, ca să'l înțeleagă.

Apoi tăcu de o dată, ca cum 'și-ar fi adus aminte de ceva trist. Privi lung și gânditor pe fereastă. Suspină. Spuse că i s'a făcut dor de copaci... c'ar vrea să iasă puțin pe-afară, să mai răsuflă; — mă-sa căta să-i facă toate voile. Pământul era uscat. In coasta casei era un pěr bătrân. Acolo așternu ea un țol îndoit în patru și peste el o velință și două perne. — Radu veni încetinel, adus de braț, se uită în sus, la crengile negre și fără nici o frunză ale marelui pom, și se așeză

trudit sub strașina'î largă, prin care se cerneau mărunțel razele soarelui, presărând aria umbrită cu boabe calde de lumină. Căci era în acea zi, din Noembre, un soare atât de cald în cerul senin, ș'un aer atât de văratic, în cât te mirai cum de rămân, pe-o vreme-așa frumoasă, copacii fără frunză și câmpul fără iarbă.

Lui Radu i se lungise căutătura a drum, și nu scosese-o vorbă de când venise-ai-acea. — Cu ochii mari, galeși, pironiți în gol, cu capul înclinat puțin pe umărul stâng, cu degetele încleștate după genuchiu, așa stetea Radu înecat de gânduri; iar mă-sa, încremenită de-o parte, tăcea și se uita la el cu înduioșare. — Era o liniște sfântă peste tot cuprinsul....

— *Ce ochi frumoși avea Margareta în sara aceea!.....*

Și amândoi tresăriră înfiorați ca de-un glas necunoscut, rostit din senin.

— De cine zici c'avea ochi frumoși?

Radu păru că se deșteaptă dintr'un vis.
— A... nimic, mamă,... asta'î... așa o vorbă
dintr'o carte care mi-a lunecat prin minte....

.....
Din ziua aceea s'a stins toată fericirea
casei.

Radu căzu iarăși la pat și nu se mai sculă.
Nu mai mâncă nimic...

Peste-o săptămână i se legă limba. Abia
din când în când își mai holba ochii rătă-
ciți, — și iar se scufunda în întunericul ce'î
îngheța inima și mințile. A rareori îi fulgera
prin cap ideea deslușită *că moare*. Și'î venia
să plângă, îl cuprindea o milă adâncă și
sfâșietoare de sine însu'și, când se gândia cum
se prăpădește de trist, această vieată atât de
scurtă ș'atât de goală de *întemplări*.....

Mă-sa îngrijise să'l împărtășească.

Era o noapte urîță și vijelioasă. O lu-
mînare de ceară ardea la capul lui Radu.—
El horcăia încetinel, cu fața 'n sus, cu bra-
țele 'ntinse și cu ochii închiși. Mă-sa 'i pipăi

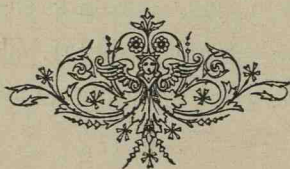
picioarele și simți că i se întunecă mințile de groază. O răceală, ca de gheață, se ridică, în trupul lui Radu, de la tălpi spre genunchi.

De-odată el, căscă ochii mari, deschise o gură spăimântătoare, scoase un gemet profund, și 'nștepeni de veci.

Ilinca se cutremură. Aruncă 'nvăltoarea de pe el și, mugind ca o vită 'njunghiată, căzu, cu fața n' jos, zdrobită și nebună de durere, peste trupul înghețat, slăbănogit și uscat ca peatra, al sfântului ei odor.

DE-A BABA OARBA

DE-A BABA OARBA

Sunt mici amândoi : Giustino e de zece ani și Rosalba de șapte. Sunt săraci, orfanî, și străinî.

Tatăl lor cânta din flașnetă pe la porțile oamenilor și căpeta gologani. Așa au venit tus-trei, pe jos, din Florența.

Ș'atunci Giustino era de șapte ani: el știea să joace, să'și frângă mijlocul și să treacă frumos prin cerc, iar Rosalba nu știea de cât să ridă și să bată din palme tactul fla-

șnetei.... Dar *tata* bea prea mult vin, ș'atunci era urît și rău; — da, era foarte rău *tata* atunci. Și sara, când n'avea nici un gologan, ei nu trebuia să plângă, dacă le era foame, pentru că asta supăra foarte mult pe *tata*, și 'i bătea rău, de-aceea a murit... Ș'un moș bătrân, care s'a supărat pe *tata* pentru c'a murit, a vrut să le ia *muzica*, dar ei au plâns așa de mult ca să le-o dea, — în cât moșul le-a dat'o, — și ei au plecat cu muzica și nu s'au mai dus pe-acolo nici o dată. Acu șed la o femeie bătrână, departe, departe, tocmai la marginea orașului. Umblă toată ziua cu *muzica*, și sara se duc a casă cu pâne și cu gologani....

Acestea mi le-a spus micul Giustino, c'o naivitate adorabilă și 'ntr'o românească, pe care el o vorbea fărâncător de stricat.

Eă am întêlnit adese-ori pe acești sârmani copii. El, într'un surtuc larg, fără culoare și cu buzunările spintecate, purtându'și anevoe muzica 'n spate, — ea, într'o rochiță scurtă

din petici, și c'un baideraș de lână vechiū, pe care Giustino i'l înfășoară în fie-care dimineață, de două ori în jurul gâtului, i'l încrușișează peste pept și i'l înoadă la spate, frumos, ca să nu răciască, — ș'amêndoi merg, așa triști și perpeliți, mititeii de ei, copilul înainte și surioara după el, ș'amêndoi își têrêsc picioarele în niște ciobote mari și grele, pline vecinic pe din afară și pe din lăuntru de noroiul bâlhoacelor de prin mahalale.

Se odihnesc pe la rêsândi... Giustino s'apleacă de șale, ș'încetinel își pune muzica jos. Alătura, tăcuți, s'așează amêndoi pe caldarîm. C'un fel de frică une-ori își privesc îmbrăcăminte lor săracă. Ei simt bine că aū aceleași gânduri, de-acea foarte rar își vorbesc. Câte-o dată privirile lor pornesc alături, și s'afundă în zarea cerului. Când timpul e frumos, ei simt ceva — ca o mamă bună, care stă lângă dênșii, și 'i mângâe; c'o bucurie tristă, c'un zîmbet bolnav își întind gâtul și 'și încâlzesc în soare chipurile

lor galbene, lungărețe, bătrâne și nespalate, cu ochii mici, împainjiniți, îngropați sub frunți înguste, cu urechi mari, cu umerii obrajilor scoși ca la Mongoli, și cu buzele lungi, subțiri, uscate și vinete ca peatra.

Dar toamna se duce și vremea prinde-a se 'năspri. Cerul devine mai posomorît, casele mai închise, și oamenii mai răi.

După o zi rece și ploioasă, petrecută mai mult pe sub ganguri, ei se hotărăsc să mai facă o încercare. Giustino, scoase-un suspin adânc și 'năbușit, ca să nu'l audă mica Rosalbă, își luă muzica 'n spate, ș'amêndoï, flămânzi, friguroși și descurajați, plecară, încetișor, dealungul stradelor ude și pustii.

Abia mai pășesc, șovăind, prin pâcla deasă ce îneacă orașul amuțit; de sus burnițează, — întunericul cade din ce în ce mai greu și mai rece peste dênșii. Un vânt, cu toane repezi, le svêrle 'n obraz pusderia de stropi, și ei își îndeasă pe de desupt, la subțiori, mânuțele lor ude și amortite.

Intr'o uliță întunecoasă, la ușa unei cafenele, Giustino învârtește la flașnetă *Valurile Dunării*, schimbându-și mânele'i trudite și ducându-și-le pe rând la gură, ca să le demortiască. Rosalba se sgrebulește pe la ferestre, uitându-se 'n lăuntru. Prin geamurile asudate abia străbate o lumină bolnavă și fumurie ce se îneacă în pâcla de-afară. In apropiere, un câne nervos, își întinde gâtul înainte, și însoțește c'un urlet prelung și sfâșietor țurluitul flașneteii.

Giustino schimbă cântecul, și Rosalba, tremurând, deschide ușa și intră. O duhoare grea și încropită o isbi în față, și, pentru antêia oară, chipurile searbede și ochii holbați ai jucătorilor de cărți o înfricoșau. Galbănă, sficioasă, îngânând o milogeală fără vorbe, cerșind cu ochii, mai mult de cât cu glașul, — ea 'și întindea talerul pe la toate mesele, și nimeni n'o vedea, — și vaetele cântecului de-afară i se jăluiau în urechi din ce în ce

mai sfâșietoare. Din nou se 'ntoarse pe la aceleași mese.

— Hai, pleacă de-aici! îi ziceau toți, răstit. Iși lăsă 'ncetișor mâna 'n jos, desnădăjduită. Când vru să iasă, simți că i se tae picioarele sub dânsa — stătu în loc și privi dureros și aiurit în juru'i. Unui om de lângă ușa i se făcu milă și 'i dete cinci parale. Flașnetă tăcuse. Copila se apropie de frate-so umilită, pe jumătate moartă, și cu un glas leșinat, întinzând în întuneric pumnul în care strîngea gologanul, ea suspină : «numai... cinci parale!...»

Micul Giustino își năbuși în pept un oftat, tăcu și, opintindu-se din răspuțeri, își ridică în spate marea lui musică. Nici o dată nu i se păruse grea ca'n sara aceea. Amândoi se îndreptară spre casă. La colț se opriră. Fetita intra și cumpără un corn. Incepuse o ploaie mărunță. Picăturile se întetiau și le înproșcau obrazul din ce în ce mai repezi. Intrară sub un gang. Fetita duse cornul la

gură și vru să muște, dar i se păru prea mic, și'l întinse întreg lui frate-so, rugându'l să'l mânânce el tot, pentru că ei nu 'i-e foame. — Giustino, și el, se jura că nu 'i-e foame de loc ș'o ruga să mânânce numai ea. Sfârșiră prin a'l rupe în două. Și cum molfaiau așa, încet, îi podidi plânsul; uzi leoarcă și rebeğiți de frig, ei se îmbrățișară, și, tremurând în întunericul rece și mort, se strîngeau, se înghesuiau unul într'altul, ca să se 'ncâlzească. Lăcrimile sărate li se amestecau cu ultima îmbucătură. Rămaseră așa câte-va minute. Ochiu îi usturau și le ardeau în cap. Iși înghițeau saliva, ce le umplea gura c'un gust de leșie. Têmples grele li se sbăteau, și junghiuri ascuțite îi tăiau, ca niște cioburi de sticlă, prin toate încheeturile. Și inimile amêndurora se strîngeau, răci și leșuite, ca 'ntr'o amorțeață de veci.

Dar ploaia nu mai contenia, și ei trebuiră să plece. Prin smârcurile mocirloase ale ulitelor pustii și fără felinare, mergeau încet,

trudiți și desnădăjduiți, ascultându'și fleșcăitul ciobotelor mari și grele : Giustino înainte, sfâșieat de gândul că suferă surioara lui ; Rosalba în urmă, muncită de chinul că n'are destulă putere, ca să ducă, și ea, musica 'n spate.

Dumnezeu fusese prea neîndurat cu ei în ziua aceea.

Jos, pe-o rogojină, lângă vatra rece, cu hainele learcă pe dênșii, rupți de oboseală, lihniți de foame și stârciți de frig, se culcară să doarmă. Se sgârciră unul lângă altul, sub un țol prăfuit, și'și suflau în pumni ca să'și desghete degetele. De-afară se auziau pleoscăind picături mai mari și mai dese. Vântul hâțina ușa și fereștile, și'n besna odăii se auzia regulat, suind și scoborînd, sforăitul babei, care dormia dusă pe-un pătucean îngust de scânduri. Copiii, multă vreme, rămaseră deștepți. În capul lor țiuiau cântecele flașnete, ca niște glasuri triste, ce se jăliau a foamete, a moarte, ș'a desnădăjduire. Din

timp în timp tresăriau ca de spasmuiri, — și
fie-care se uitase pe sine, pentru a se gândi
la durerea celui-l-alt. Cât de mult suferiau și
cât erau de bătrâni, bieții copilași — atât de
mici ș'atât de nenorociți! . . . . .

. . . . .
Când se deșteptară a doua zi, își simțiră
obrajii înecați într'o lumină caldă. Soarele
svârlise un smoc de raze pe căpătâiul lor.
Ei se sculară veseli, întăriți, și porniră de-
acasă plini de speranță și de curaj.

Era o zi frumoasă care le dădea vieață.
Albastrul cerului, căldura soarelui, deșteptau
într'ênșii amintirea dulce a fărâncatoarei lor
țeri. Câți-va copii se jucau într'o curte.

Giustino, voios și plin de încredere își
așeză flașneta în poartă și cântă. O servitoare
îi aduse trei gologani. Erau fericiți, Mâncară
pe fugă brânză de-un ban și pâne de două,
și ochii lor se sorbiau, umezi și sclipitori de
bucurie.

La colțul stradei, într'un mic maïdan, se

întâlniră cu vr'o patru copii de sama lor, cari se jucau. Ei au înțeles îndată că erau buni prieteni, de și se vedeau atunci pentru întâia oară. Cu ce să înceapă?... Invoiala se făcu iute.

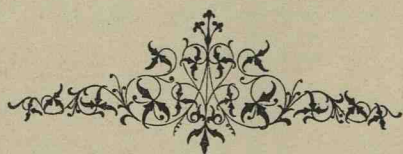
Baba oarba! Baba oarba! strigară voioși cu toții, sărind, bătând din palme și svêrlind căciulele 'n sus. Un copil își desnodă un testemel de la gât. Giustino își așeză musica de-o parte și se lăsă să'l lege peste ochi. Mica Rosalba privia nebună de bucurie. Ei uitaseră toamea, frigul și suferințele de ieri. În ceasul acela nu mai erau străini, orfanî, săraci și'n izbeliștea nenorocirilor.

Și cum treceam pe-acolo, gândindu-mă la necazurile mele, mă simții deodată cuprins pe la spate de două mâni mititele și slabe, ș'un glas nebunatic strigă: «*te-am prins!*» Dar simți îndată că sunt ceva mai mare de cât ceea-ce voia el să prindă, și, cum își ducea mânele la legătură, ca să 'și-o ridice de pe ochi, copiii năvăliră spre el rîzând și

țipându'i: «Nu te desface!... Nu te desface!...»

Și eu am stat privindu'i, până ce și-au isprăvit jocul. Apoi am plecat încet, cu Giustino și cu Rosalba, — și cum mergeam așa cu dênșii, Giustino îmi înșira păsurile lor, c'o adorabilă naivitate și 'ntr'o românească fărmeător de stricată.

AMINTIRI

Cotij. H. Drătescu

1890.

AMINTIRI

(Amicului meu DE LA VRANCEA)

Și multă vreme n'am mai dat pe valea aceea.

Târziū — trecuseră la mijloc vr'o zece ani — împrejurările m'aū dus odată pe-acolo. Ce mic și cât de trist mi s'arēta satul, în care 'mi trăisem cei doisprezece ani de nebunii dintru începutul vieții!

Bordeele rari, lăsate mai în pământ, tăcute în băătura lor acoperită de dudăū, aveau

un aer de bătrâneță chinuită, parcă mocniau veacuri de suferinți sub strășinele de moloz și de hlujeni putreziți de vremuri rele.

Dar din de mult părăsitul nostru bârlog!... Cum se mistui de nu mai avea nimic fință! — Casa de istov năruită, — nu se mai arăta pe locu'i de cât un morman înecat în bălării; din toată grădina vr'o doi pomi ciunțiți mai făceau strajă pustiului, din gard, nici un gătej, — fântâna părăsită, — o groapă astupată c'un maldăr de spini, asupra căreia a jale scârția, bălălăind în bătaia vântului, cumpăna ce tot se mai ținea pe crăcana unei furci butucoase și hăită 'ntr'o rână.

C'un ochiū de adâncă suferință am privit multă vreme la golul sfâșietor, ce lăsase pe pământ vechiul nostru adăpost. Ce greu și cât de sdrobite mi se prăvăliau gândurile, ca într'un potop de întuneric, în vâltoarea pustiitoarei vremi, și de ce jale profundă îmi umplea inima vederea acelei părăgini! — Și nu mai era o paragină aceea, — era un mor-

mânt, în care putrezisem de tot, de mult, eă, fugarul neastempărat al rîpelor și dealurilor cu dumbrăvi, *soiul cel rău*, care alerga desculț, pe șesurile abia cosite și dormia 'n toiul ferbințelei pe palele mirositoare de fên, *dimonul* cu obrazii arși de soare și cu tălpile sparte de spină și de țepuși, pe care nu'l încăpea lungul văilor, — de nebun și umblăreț ce era. — O! de 'și-ar fi mai ținut casa bătrânească păreții în picioare, m'aș fi văzut — mi-aș fi auzit tălpile lipăind pe scânduri... Ce dor mi-era de mine, ne mai văzut de zece ani. Mai greu de cât vremea, apăsa pe copilăria 'mi moartă, pustietatea, pământul acela movilit și plin de burueni, care 'mi mai arăta urma casei, unde mă născusem.

. . . . .

Incet, dibuind cărarea cu piciorul și cu cărja, abia 'și urnește trupul spre vale, baba Țândăroaie. — Uscată ca o scripcă, cu ochii mitivei și vineți-șterși, pipirnicită și curmată de

șale, de ți se părea că umblă 'n brânci, se dete aproape de mine și străvăzându-mă ca printr'o zare de sită deasă, îmi cuprinse gâtul c'o mână căreia 'i sunău degetele, de slabă ce era; mă aplecă spre ea, și simții pe obraz sărutarea uscată a buzelor ei ca de iască. Apoi clipi din ochi, ca cum ar fi vrut să dea drumul cător-va lacrimi, dar își aduse aminte că de vremi uitate 'și-au uscat isvorul, — se mulțami pe-un adânc oftat — și dând pas limbii prinse a mi se căina de-atât de lungul și chinuitul șir al anilor, ce n'o mai lăsau ticnii și mormântului. Dar pentru c'o luase cu șirul vorbii iar de la zavera și de pe vremea bunicilor, D-zeu să 'i ierte, de pe când s'a pomenit și ea fată mare — așa că'mi spunea lucruri, pe care eă, tot din gura ei, de nenumerate ori, le mai auzisem, de aceea mai mult o priviam de cât o ascultam.

Fața mică, boțită și scrijelată toată în sbărituri adânci, ce se amestecău încălcit ca niște slove orientale, bărbia subțietă și por-

nită 'n sus, nasul cocărjat și prăvălit la vale, ca un plisc de bufniță, iear gura 'ntinsă, fără buze, ca o tăetură curmezișă într'un chip de lemn, — pe mânele'i scorjite stetea pelea sgârcită și uscată, ca o coajă de nucă, în-sfârșit toată fința ei stafidită, suptă, schele-tizată, era, cum zice Hugo, numai un pre-text ca să mai zăbovească pe lume o lecuță de suflet. — Și era o vorbareță mogâldeța asta, cum nu'și afla pereche. C'un glas sec, înfundat, ce suna a pământ parcă, ea vên-tură în spusu'i, ce nu mai avea sfârșit, cale de opt-zeci de ani aproape, de la copilăria ei până la a mea.— Auzite și știute mi-erau toate; dar ea nu ținea socoteală de asta, — ci 'i da nainte cu vorba: Cum m'a ținut în brațe, cum mă descânta de deochi, cum îmi înșira povești, la gura sobei, în vremea nop-ților lungi de iarnă, și câte nimicuri toate, a căror aducere aminte 'i dedeau prilej de lungi oftaturi cu scări, biete'i babe Țândă-roae.

Cu o adăncă luare aminte am început s'o ascult când a prins a'mi spune despre moș Simion Păduraru, cel mai deștept și mai hazliu unchiaș din Pleșaști, despre care și până astăzi multe se pomenesc pe valea aceea.

Vězându-se cu părul alb moș Simion și socotind că sfârșitul vieții e pe sosite, își cioplî singur un sicriu din scânduri de fag, îi potrive binișor capacul de-asupra, și'l așeză sub pat, așteptându'și cu liniște, ca pe-un asfințit de soare, ceasul de vecinică odihnă.

Dar se vede că Dumneșeu îi perduse socoteala zilelor, ori că moartea rătăcise drumul, după cum zicea el însuși adese, căci zece ani i-a stat sicriul gol. Iară despre această zăbavă a apusului, moș Simion nu s'arăta de loc a fi mulțămît. — Cum el își făcuse toate pregătirile și cum nu se mai simțea trăind, de cât printr'un fel de prisos de viață grea, pătimașă, plină de strîmtorări și de necazuri, această întârziere neașteptată

sfârşise prin a'l îngheţa într'o posomorîre, din care nimic nul mai putea scoate. — Nu mai rîdea, nu mai vorbia, nici nu ofta, şi nici că spunea cui-va vr'o dată ce vrea, ce 'l mistue, ce 'l doare ; dar cine 'l vedea înţelegea că suferă. — Pe de-asupra sa treceau zilele, ca palele de umbră peste-o mirişte arsă. Sub genele'i albe abia i se mai mişcău ochii, înecaţi în liniştea desgustului de toate, lăsând cu lene o căutătură trudită şi întunecată peste tot ce 'i cădea 'n preajmă. — Ca un copac trăsnet culcat de-alungul în mijlocul pădurii, aşa rămănea moş Simion ciasuri întregi, răsturnat pe patul din fundul bordeiului, cu ochii pironiţi în podele, cu degetele încheştate între căpătăiū şi ceafă, fără să facă o mişcare, fără să scoată un gemet, fără să desluşască, prin vr'un semn, rostul gândurilor, taina şi păsul ce frământău adâncul acestei vieţi întârziate.

Dar când Pârvu se arata în prag, repinzind uşa de părete, şi cătând oţerît ş'a zur-

bavă înainte'î, bătrânul se ridica încetinel în capul oaselor, îl măsura c'o privire dojenitoare și scârbită, — fața i se încrunta într'o hotărîre aspră și neînduplecată, iear vorbele'î cădeaă cumpënit și greu, ca bătăile de ciocan pe ilău.

— Da vino'ți în fire, bre omule, că ești coșcogea gligan.— Ce trănțești ușa s'o scoți din țîțâni? Calcă omenește și nu'ți mai întoarce ochii pe dos de geaba. Astempără-te o dată. Ți-am spus că nu se poate. — Înțelege-mă și te sdrăvenește.

Pârvu se așeza pe capetul laiții, într'o tăcere răstită, își scotea din brâu o frunză uscată de tutun, o freca încetișor în palme, își aprindea luleaoa, și cu ochii pironiți în pământ, cu căciula de oaie îndesată 'n cap, stetea ghemuit și hursuz, scuișând printre dinți c'un fel de scârbă obraznică și desmățată. — Era vînăt la față, îi clocotea veninu 'n inimă, dar, ca din peatră, nu scotea o vorbă din el, orî un oftat măcar.

— Ai innăucit, sărace, de tot. Ci-că ești om, copt de-a-puterelele-hi, și nu ți-ai prăsit un ban să 'ți poți cârpi o nevoe la o vreme grea, ori să te chemi și tu că ai doi juncani în bătaură, din munca ta. Ași, ți-ai găsit!... Umbli capchiu pe la gardurile oamenilor, să te latre câinii și să te faci de rîsul și ocară satului. N'are chip să fac' un pas din ogradă, biata Ilinca Văduvi. — Are să te opăriască baba cu apă clocotită, ca pe-un câne. — Așa ți se cade. Tu om, să sfărîmî petrele 'n palmă, — în loc să te-apuci de-o treabă, ații calea celei fete, și'ți prăpădești ziua pe fleacuri. — Ihai, băete, mută'ți gându!... Nu ieși tu pe Ilinca, cum nu's eă popă.

Părvu 'nghiți 'n sec de câte-va ori, și fără să scoat'un cuvânt, se sculă și eși.

Bătrânul se simți singur, și tăcerea din bordei pentru 'ntăia oară îl înfiora. — Se uită lung înspre capătul laitei, unde șezuse Părvu, își întoarse gândul la câte rostise din gură, și 'ncepu să'l mustre cugetul. Simți tăcerea

lui Părvu c'a rămas în bordeiū și'l apasă ca o peatră de moară. Atâta băeat avea și el. Cum îl împinse naiba să se 'ndrăgească tocmai de biata Ilincuța, care de asemenea era fica lui, făcută cu Maranda văduva lui Ghinea, răposat cu vr'o doi ani înainte de nașterea fetei. Știa el bine că'i sângele lui.— Cum să îngădue o așa împărechere? Dar unde s'a mai pomenit un păcat ca aista? El nu știe, săracu,—nu'i spune inima—ș'o ține într'una s'o iee de nevastă; — biata Ilinca, — bietul Părvu!...

Și se culcă iar pe spate, doborît de gânduri, cuprins de milă, cu inima ruptă de dureri, pe cari numai el și cu Maranda le știa. — Soarele asfințise, bordeiul se umplu de întuneric, și el adormi greu.

Părvu o porni de-acasă țintă la mama Mărandă. — De astă dată nu se mai opri sficios pe la poartă, ci 'și luă inima 'n dinți și dete drept înainte, deschise ușa 'n lături, și se 'nțepeni dărz dinaintea bătrânei, și sub

ochiul ei speriet și răstit, el nu se tulbură, ca altă dată, ci îi grăi verde, fără să 'ngăimeze vorba, ori să îi tremure glasul.

— De ce bați pe Ilinca, lele Mărandă ! Cum nu te doare inima ? E păcat de Dumnezeu, crede-mă, să îți bați joc de trupul ei. De ce-o ferești așa de mine, că doar nu s'urs s'o mânânc ? Și ție, adicătelea de ce nu 'mi o dai de nevestă ? Ce, eă nu s'om ca toți oamenii ? Ha, lele Marandă ? Spune'mi încalea, ca să știu.

Baba 'l privi lung, uimită, cu mâna la obraz — dar nu mai putu ține și isbucni.

— Bată-te Dumnezeu, ticălosule, iar te-ai îmbătat ! Eși afară, nerușinatule, — nu te vezi că ești mort beat ? Pei din casa mea, greată, că chem satu la tine-acuși . . .

Și puse mâna pe cociorvă. Pârveu, de și n'avea de loc aerul de a îi fi frică, dar se dete îndărăt, și se depărtă cu pas domol, în bătaia cânilor, bolborosind o toană de sfinți, dumnezei și feștanii.

Baba se potoli — iară fata vîrî capu 'n pernă și plânse 'nabușit.

Inoptase. Zare de stea nu se vedea deasupra, și 'ncepuse să ploaie. — El se îndreptă spre cărcimă. La nici un geam nu era lumină. — Bătu în ușă, apoi în fereastă.

Un glas sgârietor de jidan somnoros, s'auzi din fundul casei întrebând :

— Cine'i?...

— Eu — Pârvu. — Scoal' de'mi dá o litră de rachiü.

Jidanul aprinse un căpețel de lumîinare și trase drugul de la ușă. Flăcăul scoase din sîn o sticlă lătăreață, puse trei gologani pe tarabă și ceru jupânului să'i dea din cel mai tare. — Luă sticla cu rachiü și se îndreptă spre casă. — Pe la jumătatea drumului îi trase-o dușcă sdravănă. Simți că'l arde la mațe. Apoi scutură sticla. I se păru c'a mai rămas de-un gât, ș'o puse iar în sîn. — Intră încetișor în tindă. Deschise ușa casei cu grijă. În bezna neagră, ce umplea încăperea, s'au-

zia, trăgănat și greoiu, horcăitul bătrânului ce dormia dus.

Pârvu stete puțin în întuneric și ascultă, stăpânindu'și răsufierea. Apoi eși iar în tindă, călcând rar pe vârful degetelor, băjbâi în ungher sub râșniță, găsi toporul la locul lui. Îl luă ; intră iarăși tiptil în casă, ajunse lângă pat, și începu să pipăe la căpătâiu.—Atinse încetișor, cu mâna, fruntea caldă a bătrânului, care dormia cu fața 'n sus. Atunci își încleștă c'o furie de dobitoc, amândouă mâinile pe coada toporului, îl ridică cu tăișul în sus, ș'odată 'l repezi năpraznic cu muchia 'n capul tatălui seă. Țeasta trosni sfărîmată, și nici un gemet înecat și profund de durere, n'avu timp să iasă din pieptul nefericitului părinte. — Sângele începu să șurue pe pământ...

Pârvu aruncă toporul jos — și eși repede-afară.

Ploaia încetase și câte-va stele începeau a se ivi printre peticiile de nori. Ucigașul se simți apucat de-un tremur. Capul îi vuia năuc.

Îi rămăsese în urechi șuruitul de sânge... În auzia neîntrerupt cum gălgăe, prelingându-se 'n jos pe marginea patului — scoase sticla din sîn, c'o poftă sêlbatică 'i supse cea din urmă picătură, ș'o aruncă 'n colo. Ca un nebun se repezi într'o fugă la casa babei, și în lătratul asurzitor și intărtat al cânilor, strigă de la fereastră, desnădăjduit și hueș:

— Scoală Ilinco, c'am omorît pe tata!

Dar căzu grămadă 'n noroiu, ș'adormi to-ropit de bătură. . . . .

Am plecat amețit. Imi urla capul de spusese babei. N'am mai fost, de-atunci pe-acolo. Sêrmana noastră casă! — Sêrmanul Moș Simion! Cum s'aũ stins și s'aũ prăpădit de trist și fără de urmă!

EPRAXIA

EPRAXIA

I.

Ce ! era o copilă, — nici zece ani nu'mplise când a adus'o tată-so la Mănăstire. Starița o privi lung, cu deamănuntul, netezindu'i încetișor përul galben, ce 'i cădea pe umeri, ca un fuior de mătase. Din când în când fetița își ridica genele, lunecându'și căutătura ei de-o dulce și nevinovată sfeală, când pe chipul liniștit al stariții, când pe șiragul de mătăni, ce 'i țacăniau în mâna stângă, re-

gulat și monoton ca bățile unui ceasornic, când pe rasa largă de mohair cafeniu, ce se revărsa în falduri până la pământ.

Inimă slabă, așa să se cletene și să se 'nduioșeze de te miri ce, n'avea cuvioasa; dar când văzu acest chip atâta de blând, de frumos și de cuminte, i se făcu oare-și cum milă și se ispiti să 'ntrebe :

— Bine boerule, cum te 'nduri să.... te desparți de-așa copilă ?

— Dă, Măicuță, par'că pe mine nu mă doare inima ? Da ce să fac ? Mamă nu, — stare..... de nicăeri. — Eă... vezi-mă, abia 'mi tăriiu zilele ; ca mână intru 'n pământ și n'am nici de comand.....

II.

Era tuturora dragă copila asta, cu ochii mari și limpezi, cu mișcările ei potolite, cu întrebările ei naive, — cu farmecul acelei frumuseți triste, de care ea nu'și dedea încă

seamă, și zilele ei treceau liniștite și răci ca uitarea, în mijlocul acelei lumi în care nimic nu se mai schimba. — Aceleași rugăciuni neîntrerupte, aceleași cântece prelungi și somnoroase, aceleași mișcări de rase lungi și negre, pe care la început, multe nopți de-a rândul, le vedea mereu prin somn înșiruindu-se pe dinaintea ochilor ei.

S'a deprins în sfârșit cu toate. — Când toca de utrină, ea era în picioare înaintea tuturor.

— Și ce frumos îi ședea, micuța, la strană, când se vîra între cântărețe și, clătinându'și a lene capul, își amesteca și ea glasul argintiu în trăgânatul și scâncitul *Doămne miluește* al călugărițelor.

Dar vieața pe care o ducea ea, lumea în care trăia, toate erau ca străine de dînsa : nici odată nu se oprise să'și deslușească în cugetu'i ce vede, ce-aude, ce simte, — să'și dea socoteală — măcar așa, copilărește — de ce face și ce rost are ea acolo. Nici urîtul

n'o apuca, nici dor de-acasă, nimic, — pare că 'n mănăstire se pomenise de când a deschis ochii.

Făcea tot ce i se spunea, de nimic nu cârtia — nimic nu doria. O singură dată numai a cerut să'i facă și ei rasă, ca să fie îmbrăcată la fel cu lumea d'acolo, și starița zimbînd de atingătoarea ei nevinovăție, a sărutat'o, asigurând'o că'i va împlini negreșit dorința — când s'a face mare. Iară fetița, de și in inima ei era încredințată că e destul de mare, se mulțumi pe acest răspuns și nu mai zise nimic.

III.

Au sosit iarăși nopțile lungi de iarnă. E un cer sticlos de-asupra, ca o boltă de metal. Văpaia lunei s'așterne pe sclipitoarele întinderi de zăpadă.

Ca'ntr'un țintirim împărătește adâncă tăcere. Prin chiliile toată suflarea e adormită.

La un singur geam se mai vede lumină. In rasă neagră, tolănită de-alungul patului, tânăra maică Epraxia citia pe *Paul și Virginia*. Tâmpla îi stă greu sprijinită pe mână, și cotul i s'afundă în pernă. Ochiul i se 'mpăinjiseră. Dar nu mai avea mult, câte-va pagini. Fața i se întunecă din ce în ce... Și cum se cutremură când prăpastia mării înghite și coperă sub valuri atâta dragoste ș'atâtea visuri! Durerea o îneacă și lacrimile îi frig obrazul. Nenorocitul sfârșit al acestei povestiri, în care ea trăise ca 'ntr'o desfășurare a avea de întâmplări, în vârtejul cărora neîncercatele simțiri îi fuseseră tărâte cu-atâta înferbîntare, vîi greu în adîncul acestei vieți atît de neștiutoare de patimile și tulburările lumești. Cu neputință 'i-era să mai doarmă. Inchise cartea, ș'o lăsă încet pe mucul lumînării, ca să rămăie cu sine'și în tihna întunericului. Un potop de gânduri nedeslușite se năpustiră asupra'i și capul îi căzu ca zdrobit pe căpătăiu. Incetul cu 'ncetul prinse a i se limpezi

învălmășagul minții, și pe firul vremii începură a i se 'nșira una câte una aducerile-amine din sborul unei copilării neasemănat de triste. Vedea pe mă-sa slabă, mâncată de necazuri, sbuciumată de necurmatele amărăciuni ale unui traiu din zi în zi mai nesuferit. Acum i se lămuriaă bine — pentru prima oară — vecinicele sfezi, în larma cărora, se deștepta noaptea din somn, când tatăl ei se întorcea mofluz și îndrăcit de la cărți. Biata ei mamă, cu două zile înainte de moarte, fusese pălmuită, de acest hain ruinător de bani și de vieață. Ce culme de batjocură și de durere !....

Iși aduse aminte cum, rămasă orfană de mamă la vârstă de opt ani, neîngrijită de nimeni, răbda zile 'ntregi de foame, cum tatăl său vindea toate lucișoarele casei, ca să 'și stêmpere patima ce'l stăpânia cu-atâta orbitoare putere, cum apoi, desnădăjduit în cele din urmă, adus în cea mai desăvârșită miserie, a aruncat'o aci, ca să se mântue de

ea. Acum își da ea socoteală prin câte dureri trecuse, și de ce nesfârșită suferință îi sunt zilele legate.

Ca 'ntr'o adormire de simțuri străbătuse cei nouă-spre-zece ani, atât de triști și de pustii. — Când bogăția ei de păr auriu scăpată din foarfeci, căzu mototol la pământ, o soră oacheșă și neastempărată, arătându'i podoaba capului risipită la picioare, o întrebă, cătându'i în ochi milos și galeș :

— Nu 'ți pare rău ?

— De ce ? îi răspunse ea zimbînd, îmi simt capul mai ușor așa.

De-atunci purta rasă, ș'o chiăma Epraxia.

IV.

Cu mânele încrucișate pe pept, și capul, ca de povara gândurilor grele, aplecat pe umăr, ea cântă la strană. Plângător și dulce îi resună glasul sub bolțile bisericeii, și cât îi de frumoasă când își ridică spre cer din

ochii mari și 'nvăpăiați suferitoarele'i priviri, ce par a purcede din două profunzimi de neînchipuite dureri.

Ca ne altă dată, e palidă la față, și două cearcâne vinete 'i îngrădesc ochii, de truda inimii și de nesomn.

Cât de sdrobită se simția, nenorocita de densa, și cât de străină și fără parte de mângâere, fără limbă să'și spue și fără suflet să'i creadă suferința mută ce-atât de adânc și neîndurător o mistuia. Și greu, ca o manta de plumb, o apăsa acum veșmântul călugăriei, picioarele i se 'muiaă sub ea să cadă. Ar fi voit în ceasul acela să se surpe stâlpii, și toată zidăria bisericii să se dărapene asupra'i. Din când în când, în rugăciunea'i molcomă și tânguitoare, sbucnia ca un țipăt de mânie, și ochii îi fulgeraă atunci de focul nemărginitelor ei dureri, și fața i se aprindea ca de flacăra unei patimi adânci și nestăpânite, — gândul ei măsură pustiul ce se desfășura 'nainte'i; văzuse întreaga'i existență

închisă pentru tot-d'a-una în această rasă grea ce-o apăsa de moarte, și simția c'o zugrumă neagra desnădăjduire — negrăita suferință de a'și îngropa tinereța în tristele ziduri ale unei mânăstiri.

Din ziua aceea nimeni n'a mai văzut pe Epraxia rîzînd. A rămas pururea pradă gândurilor. Se mistuia amarnic în necurmatu'i sbucium, se topia de pe picioare, simția că i arde inima — și nimăruî n'a spus o vorbă.

V.

În casa doamnei Pastia, într'o odaie cu lumina către apus, Epraxia, întinsă într'un fotoliu, își povestește amarurile unui băeat ca de vr'o cinsprezece ani, care-o ascultă c'o pioasă luare aminte... Ș'amêndurora li se umplu ochii de lăcrîmi. Copilul încă e orfan.

Din când în când, doamna Pastia intră și s'așează c'o înduioșare de mamă între aceste

două suflete nenorocite, și 'i soarbe în căutătura ei ferbinte de dragoste și de milă.

Nimic nu mai e de nădăjduit, i-a spus doctorul, și totuși ea crede încă sa 'i scape. Rămasă văduvă și fără copii, pe Iorgu îl luase sub îngrijirea ei de la vârsta de nouă ani. Vecinic bolnav, vecinic îndopat cu doctorii, a mers tânjind din zi în zi bietul copil, fără ca ea să se descurajeze, orî să 'i pară vr'odată rău de sarcina, ce singură, de bună-voe, și-o luase asupra 'i. — Intr'o zi, doctorul 'i-a spus că la mănăstire e o călugăriță tână, care de aceeași boală e mistuită, și care se stinge pe zi ce merge...

Peste câte-va zile Epraxia era în casa acesteî femei-ânger, care nu mai trăia acum de cât pentru ușurarea acestor două suferinți. — Sta multă vreme îmbrățișându 'i cu privirea, și mereu întrebându 'i ce doresc, cum se mai simt, dacă aŭ poftă de mâncare, ce să le cumpere din târg... Și era neobosită,

vecinic umbra în ropotele lor. Nici o dată n'aũ fost bolnavi mai bine îngrijiți ca aceia.

VI.

În picioare, la fereasta ce da în grădină, steteau amândoi și priveau tăcuți, printre frunzele galbene de toamnă, la întristătorul apus al soarelui. Gândurile lor călătoriau pe același drum și, de același fior coprinși, nu 'ndrăzniau să'și vorbiască. Toți ofticoșii, în căderea frunzelor, în apusul soarelui de toamnă, ved apropierea înfiorătorului ceas.— Se lipiră unul de altul, ca și cum le-ar fi fost frică.

Obrajii Epraxiei se aprinseră. De-o parte și de alta i se grămădiră sub tēple două benghiuri de-o roșată ca de cârmuz. Ca o flacăra 'i lunecă prin trup, din creștet până în tălpi se cutremură, și încleștându'și brațele după grumazul copilului, îl strînse de sînu'i cu-atâta putere, că bietul Iorgu icni,

și cercând a se desface din încordarea brațelor ei, îi zise cu o voce gâtuită de durere:

«Mă doare, lasă-mă, ce Dumnezeu mă strîngi așa?...»

Atunci simți într'ênsa răscoala tuturor patimilor, înlănțuite atîta vreme în adîncul inimii, — ca un potop de scînteii prinse-a'î furnica prin trupu'î, smăcinat din toate încheeturile de cîrceii unei dorinți profunde, arzătoare, neînfrîmate și netălmăcite pentru ea. Și această patimă nepricepută, care 'î șuruia ca un metal topit prin vinele ei umflate, îi orbia vederea și mințile; — nu mai știa ce face, — strîngea nebună pe Iorgu de peptul ei, și'l omora în sărutările'î intețite, ferbinți și fără de sfârșit.

Cînd își desfăcu brațele, copilul îi cătă în ochi nedumerit și galeș. Ea încremeni ca după un leșin, cu privirea obosită și aiurit pironită 'n gol.

Și toată sara a stat dusă gîndurilor, — fără să spue-o vorbă.

Iar când a rămas singură în golul sinistru și rece al odăii, se lungi în pat trudită, — dar nu'și stinse lumînarea de spaima morții ș'a întunericului.

Cercă să'și potolească gândurile și s'a-doarmă, dar de-asupra ochilor ei închiși vedea felurite forme plutind într'o desfășurare leneșă: aci niște rotocoale fumurii, ce isvoraū nesfârșit unele din altele, aci niște suluri de flăcări ce creșteau străbătând toată gama colorilor, în învârtirea lor molatică, aci niște tipsii de alamă ce lunecau încetișor, unele pe altele, de o rotunzime desăvârșită, când micșorate de-abia le zăria, când mărite de'și pierdea vëzul pe-a lor întindere lucie.

Crezu că 'nebunește. Iși deschise ochii mari și cătă înfiorată în juru'i. Pacea odăii, arătarea limpede a tuturor lucrurilor, la care se uita, o mai liniștiră. — Iși lungi privirea prin flacăra lumînării, și rămase ast-fel, fără să clipească, — ca în ascultarea unei muzici dulci și depărtate. — Apoi se duse la oglindă.

Se privi multă vreme, netezindu'și cu palma përul pe creștet și pe tēple. In umeriī o-brajilor slomnia acea roșată veștedă a ofticoșilor. — Iși zîmbi trist, privindu'și dureros în ochiī mari și plini de o fermecătoare melancolie.

Avea dreptate lumea... e frumoasă. — Dar ce folos!...

A slăbit așa de rău!... De ce i-a mai dat oare D-zeū tinerețe, și farmec, și chip frumos, dacă n'o lasă să se bucure de ele?...

Se simți iarăși cuprinsă de căldura unor dorinți dulci și neînțelese. Iși aduse aminte de Paul și Virginia, ca de niște prieteni, cu cari trăise în adevăr.

Se gândi c'ar fi putut fi iubită, că acești ochi cari 'și sting luminile și i se 'ngroapă în cap, ar fi găsit și ei în lumea asta o inimă pe care s'o miște... Ah! și cât de adânc și fără de sfârșit ar fi știut ea să iubească pe omul, care și-ar fi dat inima ei! Cu ce foc l'ar fi sorbit din ochi, și cât de dulce 'i-ar fi

zîmbit în cale, când ar fi venit să'i curme aşteptarea şi dorul, să'i ardă obrajii şi să'i zugrume răsufierea în prididirea lacomă a sărutărilor ferbinţi, s'o cuprindă ca 'ntr'un vîrtej ameţitor de flăcări şi s'o omoare în farmecul ne mai stăpînit al strîngerii în braţe. S'ar fi dat lui, de-apururea lui, cu toată fiinţa, cu toate gândurile, cu toată puterea ei de-a iubi. I-ar fi fost pe veci roaba cea mai umilită. I-ar fi străjuit liniştea somnului la căpătăiu. S'ar fi asvêrlit în gura fiarelor, ca să nu s'atingă de el umbră de durere. De ce n'a lăsat Dumnezeu să aibă şi ea parte de-o clipă de fericire?... Ce-a făcut ea? Cu ce-a greşit de-o chinueşte atât de amarnic?... Şi se simţi prea crud nedreptăţită.

Atunci i se sgudui inima de-o vrăjmăşie nebună. Toată durerea i se prefăcu într'o mînie sêlbatică şi plină de venin. Ar fi prăbuşit lumea şi tot cerul l'ar fi făcut pulbere să fi avut o putere. Cătă în oglindă şi se sperie de întunecata rîzvîrtire din privirea

ei, ca de furia unor ochi străini. Își văzu iarăși culoarea morții pe față, și ca un cuțit simți că 'i spintecă trupul din creștet până 'n tălpi, — fiorul groaznicei desnădăjduiri o taie prin toate încheeturile, — se dete îndărăt cu spaimă șiși strînse capul în mâni, ca cum ar fi vrut săși stêmpere bătăile tâmpelor.

Și cum își purta rătăcitele'i priviri prin odae, dete cu ochii de comanac, îl smunci de pe masă, și, cu o ciudă copilărească, cercă să'l rupă bucăți, dar nu putu; îl mototoli în mâni și'l asvêrli sub pat. Ideea că'i tînără și se prăpădește fără vreme, îi rupea inima, o cuprindea ca o milă dureroasă, sfâșietoare de sine însăși, lacrimile o înecaă... ar fi rostite cuvinte de foc, dacă ar fi avut cui săși spue adâncă răscoală a zdrobitei sale finți. Și câte gânduri nebune și întunecate n'o înghetau de groază: i se părea une-orî c'au scoborît'o 'n groapă, ș'aude bulgării de pământ huruindu'i pe capacul de sicriu. Intr'un târziu isbuti săși alunge gândurile morții:

S'ar putea să se îndrepte, să trăiască, să iubească !...

Și se simți mai ușurată sub farmecul acestor dulci presupunerii. Inima 'și mai potoli mânia. Simți că 'i străbate o lumină caldă în întunecata ei viață... *Ce bine are să știe ea să iubească !...*

Oftă din adânc. Se culcă iarăși și toată noaptea, muncită de închipuirea unor plăceri negustate, arsă de focul unui dor aprig și necunoscut, s'a zbuțuit fără s'ațipească o clipă.

. . . . .
Din noaptea aceea, nu s'a mai sculat din pat.

Cei d'intâi fulgi de zăpadă coperiră lespedea de curând așezată în curtea bisericii *Trierarhi*:

Sub aceasta piatra odihnește roaba lui Dumnezeu Epraxia Topala, nascuta la 1849 Mai în 10 și încetata din viața la 1871 Noembre în 3.

V I Ş A N

V I Ş A N

(AMINTIRI)

Isprăvisem liceul și mă dusesem să petrec vara la un unchiu al meu, care era director al închisorii de la Dobrovăț. La vârsta aceea știam încă să visez și să iubesc — două însușiri, pe cari azi nu le mai am. — In prima zi m'am împrietenit cu copacii și cu câinii, a doua-zi cu păzitorii temniții, ș'a treia-zi cu închișii. — Printre acești din urmă, cu deosebire, mi se lipi de inimă un tânăr nalt,

bălan și de o înfățișare foarte distinsă. — S'acum, când închid ochii și'l cuget, pare că mă uit la dânsul. — Cu capul plecat, puțin adus de spate, cu punnii vîrîți până 'n fund în buzunările unui surtuc scurt, vechiū, cenușiū, așa se primbla încet prin curtea castelului, răslețit tot-de-a-una de ceilalți. Une-ori se rězema de vr'un zid, și în aceiași atitudine rêmânea încremenit câte două ceasuri. Era alb la față, palid, frumos și trist, ș'avea ochii albaștri — făcuți pentru melancolie. — Așa l'am vëzut, rězemat de stîlpul bisericii din curte, cu acea căutătură pironită'n gol a ochilor deschiși, cari nu vëd nimic. M'am dus spre el. — Voiam să'î vorbesc, dar vëzându-l așa de nemișcat și de dus pe gânduri, 'mi-a venit greū să'l tulbur, ș'am lăsat aceasta pentru altă-dată. Peste un ceas eram în cancelarie. — Se trase clopotul, era vremea mîncării, și tristul meu tîner aduse pe un fund de lemn o bucată de mămăligă, tăiată 'n patru muchi, ș'o strachină de bors

cu fasole. Era o zi de post. În cancelarie era numai grefierul, — sciea, și mi-a zis mie să gust. Am rupt un colț din mămăligă și, pe vârful lingurii, am sorbit din borș, uitându-mă prietenos în ochii *ceaușului*, cari nu spuneau nimic. Am zis că's foarte bune, și mi s'a părut că'i surprind un zîmbet când s'a întors spre ușă.

— De ce'i condamnat Vișan? întrebăi pe grefier?

Acesta deschise un registru mare și, cu obicînuita nepăsare a funcționarilor, citi la litera *V*:

— Vișan Alexandru — omor — douăzeci ani — muncă silnică.

Inchise registru, trase din țigară, și 'ncepu să scrie.

Mi se făcu negru înaintea ochilor.

De sigur, e nevinovat, îmi zisei în gând și mă hotărîi a cerceta aceasta.

Vișan avea slovă frumoasă. — Il rugăi să'mi culeagă cântece și snoave de pe la

arestanți, și să mi le scrie. — Această împrejurare statornici între noi întâlniri zilnice, și ne înlesni mult împrietenirea. — Peste-o săptămână ne-am pomenit așa de îndrăgiți unul de altul, în cât ne dam întâlniri la anumite ceasuri din zi. Ne furișam de lume, pentru a ne strînge mâna, pentru a ne spune cuvinte duioase, și adesea ne îmbrățișam, cu ochii înotând în lacrimi, ca doi copii orfani și prăpădiți, cari nu'și aū de cât iubirea lor, drept ori-ce nădejde și mângâere.

Seara, când suna clopotul de culcare, ni se strîngea inima de-o adîncă părere de rău, ca după cea din urmă întîlnire. — Garda intra înarmată și se opria în fața cancelariei. — Arestanții urcau treptele îmbulziți și se așezau drepți, în două șiruri, pe lungul peron al castelului, pentru a'și face rugăciunea de culcare.

Și în umbra serei, sub fiorul acelei solemnități triste, ochii noștri se urmăriaū lacomi și dornici, până ce, din vălmășagul celor

patru sute de arestanți, ce se îngrămădiau la ușă, abia 'l mai deslușiam întorcându'și fața spre mine. Garda, în ordine, pășia în lăuntru, se desfăcea pe la posturi, și toate se înecaă în liniștea nopții.

Intram abătut în odae, — mă așezam la fereasta ce da spre castel, și ochii mei trudiți și grei priviaă în noapte, lung și duros, spre geamul ce-abia lumina, de la odaia, în care dormia Vișan.

Copilăria mea tristă și bolnăvicioasă, cărțile exaltate pe care le citisem, pacea măreață a văilor de prin prejur, frumusețea dătătoare de visuri a codrului ce se întindea nesfârșit și umplea cerul la spatele castelului, și, mai mult de cât ori-ce, nenorocirea în care se afla Vișan, dădeaă iubirei mele pentru el o aprindere exagerată și nebună, care mă cuceria, din ce în ce mai puternic, îmi ardea vieța și 'mi sfâșia inima în durerosu'i farmec. — Era un basmu frumos și trist, și toate împrejurările din afară, intrau colorate

de inchipuirea mea și luaă o formă, un loc și o însemnare deosebită în alcătuirea acestui basmu, de care era atât de plină întreaga mea viață.

A doua-zi, cum mă deșteptam, mă duceam la geam. — Regulat îl aflam în același loc, pe scara peronului, pândind ivirea mea la fereastă, și toată fața i se lumina de-o bucurie copilărească, când mă arătam.

«Ce târziu a răsărit azi soarele meu—», îmi zicea el zîmbind, într'o zi, când nu putusem să mă scol dimineața.

II.

Era o zi caldă din Iuliu, și, numai noi amândoi, steteam pe-o laviță, în tinda bisericii.

— Nu'i așa, Vișan, că tu ești nevinovat, și stai închis pe nedrept?...

— De ce mă 'ntrebi asta?...

Și tresări, cătând sperios la mine. Ochii i se făcură mai mari și fața mai albă.

Mi-a fost frică de el, când l'am văzut așa schimbat, pe urmă mi s'a făcut milă, — m'am gândit că poate l'am supărat, poate că întrebarea mea l'a isbit la vr'o rană ascunsă, pe care cerca s'o uite, și m'am grăbit să'i cer ertare.

— Nu..., începu el, îngăimând vorbele, nu mă supăra... de cât... vezi, eă m'am gândit adese-oră, d-ta mă crezi nevinovat, alt-fel nici te-ai fi uitat la mine, și într'adevăr, cum să te uiți la un...? pentru că eată... trebuie să-ți spui cum a fost, — Dumneata ești așa de bun cu mine... negreșit că trebuie să-ți spun, — alt-fel, ar însemna că te fur. . . .

Și toate aceste vorbe, scăpărate rar și cu nehotărâre, rupeau câte-o fâșie de lumină, din sufletul lui chinuit și sbuciumat de ce era să spue. Ochiul lui era plecați, de sfială poate, pe degetele lui albe și subțiri, ce și le ațîța într'un neastempăr nervos, ca și cum își scobia vorbele pe sub unghii,

glasul îi tremura puțin, — dar își ridică deodată capul, și cu aerul unui om care 'și poruncește sieși, mă privi țintă 'n ochi, și într'o răsufare desnădăjduită, cu acel glas, jumătate șoptă, jumătate strigăt, al tainelor cari îngrozesc auzul, îmi spuse deslușit:

— Dar d-ta te 'nșeli grozav. Eă am ucis pe mama! Oh....

Și'și acoperi fața cu mânele, ca să nu'mi vază spaima. Rămăsei împetrit. Vorbele lui mă isbiră ca niște gloanțe 'n cap, — și 'n urechi îmi rămase, vîjiind, un vuet lung și sinistru, ca un norod de glasuri în răscoală.

— Știeam că are să te înspăimînte fapta mea; acum, ascultă, ți-o pot spune liniștit, întocmai ca pe o poveste...

«Sunt trei ani — noi trăiam în Iași — eram numai eă și cu... mama. Tata murise, lăsând o avere de vre-o patru-zeci de mi de galbeni, — o avere destul de mare, ca să'mi taie pofta de-a mai învăța carte. Am părăsit liceul în anul în care era să'l isprăvesc. De

alt-fel, tragere de inimă pentru 'nvătătură n'avusesem eu nici odată. Rămăsesem repetent în mai multe clase. Aveam douăzeci și două de ani. Singura ființă, pe care-o iubiam cu tot focul tinereții mele, era o fată foarte frumoasă, cu care mă și rudeam puțin. Ne 'ntelneam adesea, la ea acasă, și câte odată rămâneam singuri.... De ce n'am murit în farmecul acelor îmbrățișări, atât de dulci, ș'atât de nevinovate!.... Vezi, că eu n'am cunoscut căldura îmbrățișerilor de mamă. Mama mea — nu'mi era vitrigă, dar se purta cu mine mai crud ca o mamă vitrigă. Avea un glas răstit și niște ochi răi, a căror privire mă 'ngheta ș'acum, când mă făcusem mare... A... nu crede că 'ți spun asta, pentru ca să mă desvinuesc de ce-am făcut,.. ce Dumnezeu! — Dar voiu să știi tot. — Nu 'mi da nici odată parale 'n mână și mă ținea prost îmbrăcat. — Ședeam într'o odăiță, în rând cu slugile, și foarte rar, când era singură, mă chiăma să mânânc la ace-

eași masă. — Înțelegi cât de mult mă umilia aceasta. În ziua, în care-a aflat că nu mă mai duc la școală, a trimes să mă cheme. Nu știeam ce-am să 'i spun. Tremuram ca varga și simțiam că mi se tae picioarele. — Când am intrat, mi-a fript degetele mânerul de la ușă. — N'am apucat a face doi pași de la prag, și, ca o fiară, s'a repezit la mine, mi-a ars două palme, și, cu un glas ascuțit, care mă tăie la rărunchi, îmi răcni, îmbrâncindu-mă pe ușă : «ieși afară ticăloșule !» — M'am dus nebun în odaie, ș'am stat mult în picioare, așa, zăpăcit, cu țipetul ei în urechi, și fără nici un gând în cap. — Obrajii îmi ardeau ca jăromaticul, și, ca nealtădată, nici o lacrimă nu'mi veni în ochi. — Mi-am încuiat ușa și m'am lungit în pat, — eram grozav de trudit. — Imi coperii ochii cu palma, și 'n capul meu aprins era un huruit prelung și monoton, ca vuetul unei mori, ș'un învâlmășag de gânduri nedeslușite, pe care anevoe mi 'l putui

stêmpêra. — Mă sculai în picioare, mă văzui în oglindă, fără să vreau, și mi se făcu scârbă de figura mea pălmuită, ca de fața unui laș. — Mă plimbai puțin prin odaie, și pentru ântăia oară o găsi prea strîmtă. — Imi simții capul mai lîmpe și 'n stare de a gândi. Mă așezai la masă și 'ncepuî să cuget. — Imi apăru tot trecutul în minte, și figura blândă și suferitoare a bietului meu tată. — Și tot traiul lui din casă, toate cerțile, toate scenele sgomotoase și toate chinurile lui, mi se arătau în șir și 'mi răsulau amarnic înveninata mea inimă. — Mama era o cochetă, rea și neînduplecată, care chinuia pe tata și 'i făcea zile negre pentru ori ce lucru. — N'avea chip, bietul tata, să spue-o vorbă unei slugi, să dea un cățel jos de pe scaun... Scandalul era gata. Din *prostule* și din *ofticosule* nu 'l mai scotea. Tăcerea lui o aprindea și mai rău. Dacă voia să plece, când îl ocăra, ca să n'o mai asculte, o apucau nevricale și spârgea oglinzile. Nu cred

să'l fi iubit vr'o dată pe tata, și nu știu de ce s'aū mai luat acești oameni, — de sigur — pentru nenorocirea mea. Avere — avusese și unul și altul. — Ea își luase toate drepturile și toată libertatea, și bietul tata vedea multe, închidea ochii și nu zicea nimic. Dar umilințele și rușinea îl mistuiaū amarnic...

Ce slab ajunsese în urmă, — era mai mult o umbră de om! — Intr'o zi a închis ochii, ș'a pus sfârșit durerilor. L'aū dus la groapă, și mama, ținea o batistă la ochi, ca să 'și ascundă nepăsarea.

Am rămas *singur*.....

Și din ce în ce mai crudă și mai fără îndurare a fost cu mine. — Toată pricina era, că semănam cu tata, pe care ea nu'l putuse suferi. Neajunsurile ei, golul ce, încetul cu încetul, se făcea în juru'i, anii ce avuseseră obrăsnicia de a 'i trece peste patruzeci, mijloacele din ce în ce mai grele și mai neisbutite de a 'i ascunde, migrenele ei, încrețiturile vinete de pe la ochi... toate, toate se

spârgeaŭ în capul meu, și eu, le răbdam ca un câne, pentru c'atâta lucru moștenisem de la tata, Dumnezeuŭ să 'l ierte! —

Și toate aceste gândiri îmi înferbîntaŭ capul și 'mi învrăjbiaŭ inima... Dureroasele aduceri aminte cădeaŭ ca niște ace, cari 'mi spârgeaŭ fierea și mă umpleaŭ de venin. Mama, în ceasul acela, se înfățișa cugetului meu, ca un monstru, — ș'o răutate bestială, o mânie, ș'o ură nestăpănită simțiam că mă arde și 'mi zugrumă mințile. — Ființa ei stetea, în calea vieții mele, întunecată, neîmblânzită și prigonitoare, ca o crudă și adâncă remușcare....

Dar până când să rabd atâtea umilinți, și să mă calce'n picioare cu-atâta nemilă, această... femei nelegiuită, *care-a omorît pe tata?*..

Stam așa, — rězemat cu coatele pe masă, și têmeplele 'mi svîcnieaŭ ferbinți sub pumni. De o dată mi se făcu gol în cap, și nu mai gândii nimic. — Apoi o idee groaznică îmi

scăpără prin minte și mă înfioră. Simții în trup ceva rece, — pare că 'mi trecu prin inimă lama unui cuțit. Spăimântătoarea idee mă săgetă din nou, fugi, și iarași se întoarse, — până ce, cu îndârjire, mi se înfipse, ca un piron în cap, și atunci mi se păru așa de firească, așa de dreaptă și la locul ei, în cât crezui că m'am născut cu ea și nici odată nu mă părăsise.

Deschisei saltarul, unde 'mi mai păstram câte-va lucruri apucate de la tata, luai revolverul, îi așezai cartușe în toate cele șese țevi, și mi'l pusei frumușel în buzunarul surtucului. — Când m'am sculat de la masă, eram senin ca un copil de patru ani. Incepu-se-a amurgii. — Nu mâncasem nimic în ziua aceea, dar nu 'mi era foame. Mânele mi-erau răci și gura amară și uscată, ca de friguri.

Mă primblai puțin prin odaie; apoi îmi luai pălăria și eșii. Îți mărturisesc că nu eram de loc mișcat. Ceea ce era să se în-

têmples mi se înfățișa ca ceva, care trebuie să se întêmples, și care n'are cum fi alt-fel. Mi se părea că vieța nu mi s'a dat de cât numai pentru ceasul acela, și numai pentru fapta aceea. Ce-a fost mai înainte, și ce era să mai fie după aceea, era ceva, care nu mai ținea de mine, cu totul străin și cu de-săvârșire indiferent în ora aceea. Se aprinse lumînările. Slugile erau în ropotele bucătăriei. Se așteptău musafiri la masă. Am trecut printr'un coridor lung. În sufragerie se auzia șgomot de tacâmuri.

Tiptil, pe vârful picioarelor, m'apropiei de odaea mamei, mă aplecai și privii prin broasca ușei. Ah, am simțit în clipa aceea o bucurie sêlbatică și fără seamăn, care m'a resplătit de toate chinurile îndurate!

Ea sta la oglindă, între două lumînări aprinse și 'și potrivia părul. Se pipăia pe creștet, pe têmples, își uda degetul în gură și și'l petrecea încetișor pe sprincene, pe

gene... Biata mama!... era să aibă lume în sara aceea!

Imi apucaî revolverul în mâna dreaptă, și cu mâna stângă deschisei ușa.

De sigur a înspăimântat'o înfațișarea mea, căci a țipat, — dar numai atât 'i-a fost. — n'a mai avut timp să facă o mișcare: 'i-am descărcat cele șease focuri în cap, în șir, fără să tremur, c'o sete și c'o desfătare, pe care d-ta, de sigur, nu vei pricepe-o nici o dată: Creștea inima în mine cu fie care glonte sburat din țeavă. — A, Domnule, aș fi vrut să aibă o sută de vieți, și să i le sting pe toate, în clipa aceea!... — Am suflat în lumînări, și beat de fericirea crimei mele, în întunericul adânc al morții, și în acel miros ce mă desfăta al prafului de pușcă, m'am simțit mare și fericit, ca un Dumnezeu!....

D-ta zimbești, — fără 'ndoială că nu poți crede aceasta, — dar așa a fost. — Tot ce s'a petrecut în urmă, mi-a fost indiferent. —

N'am mai știut nimic, nici de acel amor, care mi s'a stins așa de-o dată și de la sine, fără să știu când și cum, fără să'mi pară rău vr'o dată, — nici de cealaltă lume.

Și n'ai putea să'ți închipui în ce nepăsare mi s'a scurs vieța, de-atunci în coace. — N'am avut o clipă de căință. Eată... sunt trei ani acum, — trei ani de când n'am mai știut nici bucuria, nici durerea, ce e... Am trăit întunecat și nesimțitor ca un dobitoc.—

Pentru ântâia oară mă mai mișcă ceva de atunci : faptul că mâne ai să pleci, și că poate n'avem să ne mai vedem.

— Și acum spune'mi drept, nu'î așa că mă desprețuești?... »

Nici vorbă, ceea ce auziseri nu putea să mă lase netulburat, — îmi sdruncină greu părerea bună ce-o aveam despre el. — Această stranie povestire a crimei lui, ce'mi răpăi în auz ca o grindină, era prea neașteptată, ca să'mi pot da bine samă de ce simțiam în momentul acela. — Era ceva de

nebun și de om fără inimă, în toată istoria aceasta. — Dar mă grăbii a 'l încredința că ea nu 'mă slabia câtuși de puțin dragostea mea pentru el, — și fiindcă a doua zi dimineață trebuia să plec, despărțirea noastră în ziua aceea, a fost mai mută și mai tristă de cât altă dată. — Erau tăceri lungi, în cari ochii noștri se păziau de a se întâlni, și uneori gândurile mele par'că se loviau de ale lui și tresăriau. — Când a sunat clopotul, ne-am strâns mânele, amuțiți de durere.

— Să nu mă uiți, mi-a zis, c'un glas stins și sfâșiat de plânsul ce'i îneca ochii.....

III.

Noaptea era senină, luminoasă, și nu'mi era somn de loc. Cu lumânarea aprinsă, stam la fereastă, priviam trist la geamul lui Vișan și mă gândiam la dânsul. — Am stat așa, multă vreme, — poate că era miezul nopții. Într'un moment mi se păru că zăresc un cap

ivindu-se la geamul din castel. Gândii că era el, și mă dădui mai aproape de fereastă. Capul dispăru — apoi iarăși se arătă, și stete acolo, nemișcat, lipit de geam, fără să'l pot distinge bine, vr'o două minute. — Dar de o dată sbucni în tăcerea nopții detunarea unei arme. Rămăsei ca trăsnet, un tremur grozav mă apucă. Trâmbița de alarmă cutremura castelul, și grupe de soldați alergau pe la posturi. Gardianul de noapte bătu la fereasta directorului și 'și dete raportul. L'am ascultat, amețit de groază:

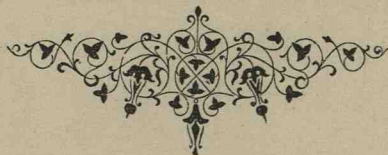
— La camera No. 7 s'aũ tras foc într'un arestant care se suise pe fereastă..... a fost somat de trei ori să se dea jos, și nu s'a supus.....

— Bine, vom vedea mâne, — răspuse directorul.

Nu știu, dac'am mai dormit în noaptea aceea.

A doua zi s'a constatat cazul și s'a încheiat cuvenitul proces-verbal, în care se zicea că

în noaptea trecută, pe la orele 12, arestantul Vișan Alexandru s'a sculat din pat și s'a suit pe fereastră. Soldatul ce era de gardă la ușă, i-a strigat de trei ori să se retragă. Arestantul nu s'a supus, și soldatul l'a împușcat, *conform regulamentului.*

CASSIAN

CASSIAN

Sub cerul sur și peticit de nouri adoarme
satul în umbra tihnită ce s'așterne pe vale,
căci soarele se stinge în apusul aducător de
pace. Ca niște urieși, culcați pe brânci, stați
în neclintire, de jur împrejur, dealuri nesfâr-
șite ce și lungesc coama netedă, ca un volan
negru, pe cenușul spălăcit al bolții fără lu-
mină. — În zarea asfințitului străjuesc codrii
arămii, și din vâsduh se lasă o liniște grea,
posomorită și rece, ca o pâclă de toamnă.

Iar în marginea dinspre pădure a satului răsar din peptul unui deal zidurile 'nalte și roșietici ale mărețului castel. Porțile'i grele se închid cu sgomot, și vechea zidire se îneacă în întuneric și tăcere.

Câte-va giamuri mai licăresc în beznă, și, din când în când, s'aude, pe la posturi, glasul santinelelor, violent, răsunător și prelung, în adâncă muțenie a nopții, strigând :

Cine 'i?... Cine 'i?... Rond... Stăă!...

Căci e închisoare și loc de osândă în incinta sfintelor ziduri mânăstirești, cari adăpostiaă într'o vreme liniștita vieață a cuvioșilor călugări.

Și nici în noaptea asta Cassian nu poate s'adoarmă. — Întins pe-o rogojină, cu ochii țintiți în podele, sub lampa ce-aruncă pe păreții goi o lumină somnoroasă, în sforăitul tovarășilor adormiți, el stă treaz, cu pumnul sub ceafă, și'n capul lui aprins și fără odihnă mișuesc noroade de gânduri răsvrătite, și torc în ascuns firul unor întêmplări însemnate și

hotărîtoare pentru chinuita lor viață. Fire nervoasă, aprigă și fără astêmpêr, pe care suferințele n'a putut'o mlădia, făptură îndărăpnică și croită pentru rele, — el se simția cu atât mai dărz și mai hotărît, cu cât stăvilare mai tari i se ridicaū în potrivă'i.

Era de douăzeci și opt de ani și cunoștea aproape toate penitenciarele din țară.

Din copilăria lui, triste și urîte lucruri își mai aducea aminte. Pe mă-sa n'a apucat'o, murise din facere. Tată-so era cărămidar la marginea orașului București. Abia 'și'l mai aducea aminte: un om nalt, spătos, cu mânele mari și negre, cu nasul roș și cu mustăți lungi, un chip de arnăut, vecinic hursuz și 'ncruntat, care, pentru zimbetul copilului său, avea totdeauna o înjurătură, și pentru scâncitul lui o palmă. Își mai aducea aminte cum, într'o noapte s'a sculat încetișor de lângă dănsul, s'a îmbrăcat, 'și-a făcut cruce, a venit să'l sărute, — asta i se întempla pentru 'ntăia oară — ș'a ieșit tiptil; el

era de nouă ani și pricepea multe, ca un copil necăjit ce era, — se deșteptase, dar s'a prefăcut că doarme, de frică. — A doua zi, în răvăsă de zori, s'a întors cu alți doi oameni, tot așa nalți, mustăcioși și 'ncrunțați la față, — el iarăși s'a deșteptat, și iarăși s'a prefăcut că doarme, — ei s'aă așezat jos, la pământ, tustrei, ș'aă numărat bani mulți între dâșii; vorbeau încet și se țistuiuă unul pe altul, el asculta cu drag cum îi zuruia în urechi bănetul lor, ca un cântec frumos, și îi părea grozav de bine... Dar peste câte-va zile au năvălit în bordeiul lor oameni mulți și răi, ș'aă rîdicat pe tată-so cu de-asila, și l'aă dus pentru totdeauna de lângă dâșul. — El rămăsese pe drumuri.

L'a luat un cărcimar și l'a dat la școală. A stat doi ani, ș'a fugit. S'a făcut vînzător de gazete. La paisprezece ani avea toate vițiile unui om mare. S'a hotărît să se cumînțiască ș'a intrat la un tipograf. La optsprezece ani era *culegător*. Nu'i mai rămăsese din vechile nă-

ravuri de cât patima jocului de cărți și beția. Într'o noapte 'și-a pierdut, în tunelul de sub pasaj, toată averea și tot creditul de care se mai bucura, și — ca să'și mai întoarcă din pagubă — a bătut în socoteala celor cari câștigau, până ce-a căzut grămadă la pământ. A doua zi s'a deșteptat într'o odae umedă din arestul poliției. Era dat în judecată: spărsese capul unui *prietin*. A făcut o lună de'nchisoare. Când a ieșit de-acolo era stricat de tot, și pentru totdeauna. De-atunci și până la vârsta în care se găsia — vreme de zece ani de zile — n'a stat patru luni *pe-afară*. Figurile severe ale judecătorilor de instrucție și toate aparențele magistrale și solemne ale parchetelor, pentru el erau lucruri de rând, cari nu'i mai făceau nici o impresie; și numai pielea lui știea câte bătăi măncase din cauza obrăsniciei, cu care se înfățișa la *instrucție!*.... Acum se găsia cu cinci condamnări pe cap, cari după toate socotelile îl scoteau la cinci ani de închisoare corecțio-

nală, de-aci 'nainte. Venise la Dobrovăț numai de vr'o două luni, strămutat de la Mislea, din cauză de revoltă... O, în privința asta Cassian avea o reputație stabilită. Prezența lui într'un penitenciar nu era de loc o afacere comodă pentru Directorul respectiv. Și cum aci, la Dobrovăț se nimerise un Director tipic și neademenit, care nu ieșea c'o iotă din asprimele regulamentului, și cum Cassian nu se împăca de loc cu regimul acesta, *desbinarea* se declară fără multă întârziere. Trebuî să ai un strașnic partid în închisoare, ca s'arēți pumnul stăpânirii. Altfel ești perdut. Cine, măi bine de cât Cassian, putea să știe lucrul acesta?

Era nalt, uscățiv, simpatic la înfățișare și vorbea ca un avocat... dintre cei cari vorbesc bine. La două săptămâni după sosirea lui, din patru sute de închiși, o sută cincizeci erau cu dânsul. Printre arestanți circula următoarea «*proclamare*» scrisă cu sânge :

«Fraților, dacă suferim atâtea *barbarii*, e pentru că ne supunem ca niște vite! Noi avem dreptul la o vieață mai bună, pentru că și noi suntem oameni. Să jurăm și să ne unim cu toții întru apărarea *sfintelor noastre drepturi*. Ni se va da de frică, ceea ce nu ni se dă de bună-voie. Să fim hotărâți și cu inimă; să nu ascultăm de porunci și să ne mai supunem pedepselor. Nimeni să nu se mai ducă la cancelarie, când va fi chemat; — să vină ei la noi, dacă le dă mâna. Ne-or amenința cu armele, — să nu vă temeți, n'au dreptul să ne omoare. Toți pentru unul, și unul pentru toți! Unirea face puterea. Suntem pân'acum două sute. Ceialaltii să vie, câte unul, în dosul bisericeii, și să facă înaintea noastră jurământul de înfrățire. Vai de acela, care ne va trăda! Când vom fi gata, ne vom sfătui ce trebuie să facem. Curaj, fraților, și Dumnezeu va fi cu noi!

(Iscăliți) Cassian, Tîrcă, Pârlieci și Danțug.“

Când acest *apel* căzu în mâna Directorului, era prea târziu. Cei patru fură chemați la cancelarie, dar nu veni nici unul. Era pe la amiază. Se sună clopotul, ca să intre toți arestanții pe la odăi, dar nimeni nu se supuse. Se sună a doua oară, apoi a treia oară... Peronul din fața castelului se'ntunecă deodată. Un potop de strigăte întăritate și amenințătoare sbucni din grămada furioasă a celor patru sute de răsvărațiți. Trîmbița dădea semnalul de alarmă. Grupuri de soldați înarmați alergau, zoriți, din toate părțile. Posturile se îndoiau pe la gherete. În lăuntru, la cinci pași depărtare de poartă, două plutone cu armele 'ncărcate se așezară 'n rând în fața castelului...

— Intrați la odăi! răcni comandantul, vînet la față și tremurând de mânie,— la odăi, că vă 'mpușc!...

Un tumult asurzitor de glasuri sbucni și mai năprasnic din gloata înfierbîntată. Sute de brațe goale se agitaă epileptic în aer.

Cassian se rupse din grămadă și, făcând doi pași largi înainte, își desfăcu peptul și în auzul tuturorora țipă c'o voce ascutită și clară :

— Trage, dacă'ți dă mâna. Eată peptul !
Nu ni'i frică de gloanțele voastre !...

Comandantul smânci arma din mâna unui soldat și ochi... Fu un moment de tăcere și de îmmărmurire generală. O detunătură înfiorătoare vui și se sparse de zidurile castelului. Toți tresăriră, ca și cum glonțul ar fi trecut deodată prin toate inimile. Dar un hohot nebun și batjocoritor respuse acestei neisbutite încercări de intimidare a comandantului. Plumbul lovise... păretele, de-asupra ușii. Cassian avea dreptate : Întind puștile și trag numai ca să'i sperie. Câteva focuri ce se mai deteră în vânt îi întăriră pe deplin în această convingere, și compromiseră pentru totdeauna în ochii lor autoritatea armelor.

S'a hotărît pentru a douazi a li se da numai jumătate din porția de hrană. Când știri-rea aceasta a ajuns în castel, toți s'aũ nă-

pustit grămadă, până aproape de poartă, strigând înfuriați în contra *asupritorilor*, amenințând cu neînfrânata lor mânie toată puterea ce le-ar sta în potrivă, și declarând că nu primesc nimic și nu se retrag c'un pas, până când nu li se va da *dreptul lor* întreg. Ofițerul de gardă, galben de necaz și de frică, alergă la Director și îi mărturisi că e cu neputință să astêmpere răscoala și că, refuzându-le porția, el nu mai garantează, cu optzeci de soldați, paza acestei mulțimi întăritate.

Arestanții 'și-au primit *tainul* întreg.

Din ziua aceea ei rămăseră stăpâni pe situație: Cassian avea un partid. Nici o pedeapsă nu-i mai putea atinge de-acum.

Veniră prefectul districtului și procurorul, însoțiți de-un colonel... *ad pompam et ostentationem*. Cassian, Țîrcă, Pârlici și Dănuț fură chemați la cancelarie. Vorbă de clacă. Ce, erau nebuni să'și vîre capul sdravăn sub evanghelie?... Ofițerul, din ordinul colone-

lului, se duse, cu câți-va soldați, ca să-i aducă cu de-asila. Încercare naivă.

— Domnule sub-locotenent, îi zise Cassian c'un glas liniștit și mândru, caută'ți de treabă și ne lasă 'n pace. Ești tânăr, și n'ar trebui să'ți pui zilele 'n primejdie, fără nici o noimă. Dumneata nu știi ce sunt în stare să facă patru sute de oameni, disperați cum suntem noi. Ascultă-mă, zău, și lasă-ne 'n pace, dacă nu ți s'a urît cu zilele.

Ofițerul înțelese cât de prudent era să se folosească de un astfel de sfat. Colonelul se făcu foc. Își compuse o figură teribilă și se înțepeni în pragul cancelariei. Arestanții ste-teaă, în picioare, înșirați de-alungul peronului. Amenințările furiosului colonel fură zadarnice, și câte-va gloanțe, date 'n vânt, spe-riară ciorile de prin prejur.

— Nu ne temem, domnule colonel, puteți să trageți coala 'n carne, nu ne temem de moarte!...

Prefectul și procurorul se deteră mai a-

proape de ei, ș'o luară mai cu binișorul, — singurul mijloc de a se înțelege cu dânșii.

— Bine băeți, noi vrem să vă facem dreptate. De ce vă purtați așa, și de ce nu veniți să vă spuneți păsul, ca să știm și noi cine'i vinovat?...

Cassian se rupse din mulțime și se opri solemn, pe-a doua treaptă a peronului. Se făcu tăcere ca 'ntr'un pustiū: cuvântul lui era hotărîrea tuturor.

— Domnule prefect, noi nu facem nimic, suntem liniștiți. Nu vrem să venim la cancelarie, pentru că știm noi ce ne-aștept' acolo. Suntem sături de gherlă și de prigonirile domnului director. Ni's mânilor rănite de fiară și coastele rupte de bătăi. Ne dă mâncare proastă și puțină. Toate vitele, cari mor prin prejur, le car' aicea și ni le dă nouă să le mâncăm. Făina e în două cu țernă. Veniți de vedeți... Mâncăm pământ fiert în loc de mămăligă!... Spuneți și voi fraților!

Aici se opri, întorcându'și fața către ai lui.

Un clocot de gesturi și de glasuri se porni în mulțime. Răcnete rupte și năbușite de alte răcnete, asurziau auzul. Abia se deslușiau, în răstimpuri unele strigăte, cari spărgeau ca niște tunete, valma de glasuri:

— Ne omoară, domnule prefect, ... ne fură banii de la *livrete* ... Faceți-vă milă de noi! ... Scăpați-ne din ghiarële acestui director! ... Nu mai putem răbda ... Ne omoară, domnule prefect!

Apoi toate intrară în liniște. *Autoritățile* lăsară lucrurile baltă. Trecură așa două săptămâni. Directorul — pentru motive destul de puternice — nu mai dădea pri castel. Gardienilor începuse a le fi frică să se mai ducă sara și dimineața la numărătoare. Mâncarea, nici vorbă, li se dădea întreagă. Dar atmosfera era încărcată, și de sub această liniște aparentă, toți așteptau sbucnirea unor întâmplări extraordinare.

Așa steteau lucrurile în noaptea în care Cassian, culcat pe-o rogojină, în sforâitul to-

varășilor săi, urzia în capu'i trudit de gânduri și de nesomn, programul unei mișcări serioase și hotărîtoare, al cărei început era fixat pentru a doua zi.

II.

A doua zi era vreme frumoasă. Directorul sta, îngrijat, la fereastra ce da în curtea castelului și urmăria cu luare aminte toate mișcările arestanților. El îi vedea cum cară la odăi toate uneltele din atelier, cum se strîng grupuri-grupuri, și se sfătuesc între dănșii. Cassian umbla forfota printre ei. Era un neastîmpăr ș'o bucurie de copii, cari pregătesc o *mare ștregărie*. Nimeni, de-afară, nu putuse afla ce aū de gînd să facă, și nimeni nu putea intra între ei, ca să'i împedice de la ce-va. Atât se știa, că vor să pue mîna pe Director, saū pe grefier. Dar aceștia, de-o lună nu mai călcaū prin penitenciar.

Spre sară suiră mesele pe peron; acolo,

pentru 'ntăia oară și mai de vreme de cât ori când, mâncară pe 'ndeletele, și, după masă, cu toții într'un glas, îi traseră un cântec haiducesc, de clocoteau văile.— Apoi ridicară mesele și le suiră sus la odăi. — Închisoarea era o clădire mare, cu două rânduri. Jos erau patru camere largi, sus erau trei, și un salon pentru bolnavi. — În sală, ei se sfătuiră cum să se împartă pe la odăi.

Soarele se scufunda încet și trist la spațele castelului.

Se sună de culcare. Mulțimea se rupse sgomotos. Când garda veni la închis, toți erau așezați, în cele șapte camere de dormit. Gardianul, însoțit de sergentul de post, făcu numărătoarea de sară. Nu lipsia nici unul. Ușile groase se încuiară pe din afară. Soldații primiră «*parola*» și se 'mpărțiră pe la posturi. Stelele plutiau ca niște faruri pe nemăsurata și liniștita mare de întuneric, și numai glasul santinelor se mai auzia, din

când în când, violent, răsunător și prelung, în adâncă muțenie a nopții, strigând:

Cine 'i? ... Cine 'i? ... Rond... Stăi!...

.....

Răsărise soarele. Directorul aștepta neliniștit să vie gardianul, care se dusesese la *deschis*, ca să 'i spue ce se mai urzește prin castel.

În fugă și palid veni de sus un soldat.

— Să trăiți, domnule Director, — arestanții de la numărul 7 au închis cu ei pe Toadir gardianul, și nu vor să 'l mai dee.

Această știre îmărmuri pe toți.— Ofițerul, însoțit de câți-va soldați, se duse în castel. Dar ce mai putea el să facă?

Ei erau înțeleși de cu sară. Planul lui Cassian isbuti de minune. Dimineața Toadir deschise 'ntei camerile de jos. Apoi urcă scara. Era însoțit de opt soldați. Descuie la numărul 7. Toți frunțașii erau aci, și steteau în picioare. Făcu un pas peste prag și dete să 'i numere, dar se pomeni de-o dată împins

de la spate de mulțimea celor de jos, cari veniră tiptil pe scară și deteră busna peste el.

— Nu mă lasați, fraților, că mă omoară, striga bietul Toadir, amețit de spaimă. Soldații încercară să-l scape. Arestanții îi luară prietenește de după gât și 'i traseră afară cu binișorul. Căprarul începu să strige la ei. Cassian îl netezi pe galon...

— Astêmpêrați-vê, cu voi n'avem nimic. Cătați-vê de treabă și n'aveți grijă de Toadir, că nu 'i facem nici un rău.

Arestanții din camerile de sus se închiseră pe din lăuntru și nu mai voiră să iasă. Scândurile de la mese erau lungi, și 'nțepenindu-le c'un capet în ușă și cu cel-l-alt capet în păretele opus, le bătură sdravên în pi-roane, și se ținură baricadați ca 'ntr'o întăritură. Acolo erau peste două sute. — Cei-l-alți rămaser' afară, hotărîți a se arêta blajini și cumiști, până la ... *un moment dat*...

Se telegrafie în toate părțile. — A doua zi, pe la prânz, a sosit procurorul general

din Iași, peste câte-va ore prefectul și procurorul din Vaslui, apoi un maior, trei ofițeri și o companie de soldați. Se sună clopotul. Arestanții de jos intrară liniștiți la odăi. Autoritățile merseră 'n castel. Ușile aresturilor așă câte-o ferestruce, prin care soldatul de pază observă în timpul nopții mișcările închișilor. Procurorul îi întrebă pentru ce s'au baricadat, și ce gând așă să facă cu gardianul.

Cassian îi răspunse cu obrăsnicie că aceasta e treaba lor, și că nu vor deschide pînă când nu va veni Ministrul, ca să le asculte plângerea și să le facă dreptate. — Sunt mâncați ei de cercetările și de isprăvile procurorilor, cari iașă mită și se pupă 'n bot cu tâlharul de Director.

Autoritățile fură nevoite să se retragă în strigătele învălmășite și nebune ale acestei grămezi de sêlbatici desmățați și fără nici o frică.

Pe la nouă, sara, sosi de la București Di-

rectorul general al penitenciarelor, un om scurt, bărbos, smolit la față, cu ochii mobili și plini de energie. I se spuse rezultatul cercetării de peste zi.

— Il cunosc pe Cassian. Dacă e și el aici, nu mă mai prinde mirarea de nimic. Trebuie să mergem la ei numai de cât. Știu eu patarama lor. Să 'i iaî cu răpedea, că le pieres piuitu.... Dați ordin santinelelor să nu mai strîge când vom trece, ca să nu ne simtă.... E bine să 'i surprindem.

În liniștea nopții ei pășiau cuprinși ca de-o misterioasă înfiorare. Încetișor urcară treptele adormitului castel și se opriră la camera numărul 7. Directorul general își vîrî capul pe ferestruie și se uită în lăuntru. Doi arestanți, în fund, străjuiau la căpătăiul gardianului.

— Unde 'i Cassian? tună în muta încăpere glasul răsunător al directorului, — Cassiene!

— Ce poștești? răspunse acesta, răstit, prefăcându-se că se deșteaptă din somn.

— Te-ai obrăznicit rău, Cassiene, scoală-te

și dă-te mai încoace să vorbim ce-va amendoi. Știi că, cu mine, nu'ți prea poți face mendrele!...

Cassian puse pe Toadir înaintea lui, ca pe un scut, și se apropie de ferestruce. Gardianul era galbăn și desfigurat, ca un om care moare. Se clătina pe picioare, capul îi bănănăia pe umeri, brațele-i curgeau moi și grele de-alungul trupului, și, de slăbiciune, de spaimă, de uimire nu putea lega o vorbă,— buzele-i tremurau, ș'o căutătură bolnavă și smerită slomnia a durere ș'a milogeală din ochii lui mici și duși în fundul capului.

-- Ce v'a făcut omul ăsta de'l chinuiți cu voi aicea? Și de ce v'ați închis? Vă faceți de cap... Ce'i asta? Ați înebunit?...

— Domnule Director general, vorbi Cassian de la spatele gardianului, ne-am închis aicea ca să nu ne omoare... Nu mai putem suferi barbariile Directorului. Ne fură hrana și ne bate, de ne rupe oasele. Nu deschidem pân n'a veni Ministrul, ca să ne facă drep-

tate și să ne scape de acest *tiran*... fără inimă...

— Ba să faceți bunătate să deschideți și să dați drumul gardianului, dacă vreți să v'ascultăm plângerile și să vă facem dreptate.

— Știu eu dreptatea dumitale, așa mi-ai făcut și la Mislea! Nu ieșim de-aicea pân n'a veni Ministru.

— Ce! Nu ești sdrăvăn? Cum ar' să vie Ministru pentru niște ticăloși ca voi? Nu cumva 'și-a lăsa el treburile pentru toate prostiile voastre? Să vă piară din gând una ca asta. — Vă las să vă gândiți până mâni. Dacă nu ne dați pe gardian, puiu să vă mpuște-aicea, ca pe niște căni. Știți bine că eu nu glumesc cu voi!...

— Murim cu toții, — Spuneți fraților, că noi nu ne temem de moarte!

Și toată sala inceptu să clocotească de strigătele nebune ale acestei mulțimi desfrâ-nate. Când larma se potoli, Cassian înferbîntat

luă cuvântul, cu o solemnitate ridiculă, și se perdu într'un noian de vorbe fără nici un șir și fără nici o noimă. Pentru prima oară i se nântempla să și incurce firul cuvântării.

— ... Da... pentru că toți oamenii sunt egali, și despotismul s'a dus din țara noastră... N'aveți dreptul să ne ucideți, pentru că nu suntem sub *legea marțială*, când viața unui om... și... pentrucă... Dumnezeu... dreptatea umană... care-o are tot omul....

— Treanca-fleanca, mere acre! Vorbești prostii. — Věntreb ănc'odată: Dați drumul gardianului, sau nu?

— Nu'l dăm din mânele noastre, păn n'a veni Ministru!...

— Ei bine, să vă fie pe suflet, mâncați'l fript! Dar gândiți-vě bine la ceea ce faceți... Vě las pănă mâni să chibzuiți. Noapte bună!...

Și se depărtară în vuetul de glasuri ce eșia pe ferestruie și se spărgea tumultuos de păreți, în largul și resunătorul gol al sălii...

A doua zi dimineată, Cassian se arătă la fereastra ce da în curte și strigă în auzul tuturor, că nu deschid o dată cu capul, și că, dacă nu mai e lege 'n țară, sunt gata să moară cu toții.

Ce era de făcut?... Se plănuia să se ridice schele pe la ferestre. Bătaia de cap a tuturor era cum să scape pe gardian. S'au oprit la ideea de a'i constrînge, prin foame, să se predee.

Trei zile, nu li s'a dat nici apă, nici hrană. Se aștepta, din ceas în ceas, să vie vorbă din castel că s'au supus. Dar ei își strînseser'a-colo merinde și apă, pentru mai multe zile.

În noaptea a treia veni un sergent de sus și spuse, că zidul dinspre spital e crăpat și burdușit în afară.

Cu toții merseră în grabă. Era într'adevăr o primejdie, la care ei nu se gândiseră. În fața păretelui era o scară îngustă. Se auziau bocănituri de la numărul 7. — Când zidul s'ar fi prăbușit în afară, un groaznic măcel

s'ar fi incins negreșit între desnădăjduții ce-ar fi năvălit buluc din lăuntru și între soldații de pază. Goarna sună semnalul de alarmă. O căprărie fu rânduită jos, la scara spitaleului. Patru soldați cu armele 'ncărcate fură postați la ferăstruia ușei din față, cu ordin *serios* de a trage în ori cine se va mișca...

În noaptea aceea nimeni n'a dormit. Nu mai era de așteptat. În curând gardianul, mistuit de frica morții și de foame, trebuia să piară. Și, cum cei închiși își vîrau în plămâni duhoarea murdăriilor ce și-le păstrau acolo, s'ar fi iscat, de sigur, vr'o molimă în tot penitenciarul. Deci trebuia să se curme numai de cât această tărăgăială. — Un ofițer avu o idee nimerită: Să se spargă tavanul prin pod și să se tragă focuri de sus. Directorul formulă hotărîrea în chipul următor: «Ne vom duce mîne la ei, îi vom soma iarăși să deschidă; de se vor împotrivi încă îi vom amenința cu moartea. Dacă se vor arêta tot așa de îndărjiți, vom sui trei-zeci

de soldați în pod, vor băga puștele pe spăr-turile făcute, și fără să tragă, îi vor soma iarăși de trei ori să se predee. Am eu con-vingerea că se vor muia când vor vedea moartea de-asupra lor. Dacă și atunci vor sta în potrivă — e o nenorocire, dar n'avem ce face — va trebui să tragem în ei.» . . . . Toți aprobară.

De dimineață Maiorul hotărî însărcinarea și rolul fie-cărui ofițer. Gardă puternică fu așezată pe zidul lat ce imprejmuește castelul; în fața porții erau postați optzeci de soldați cu armele 'ncărcate. Dintre cei mai ageri se aleseră trei-zeci, pentru a se urca în pod.

Când totul fu gata, Directorul general, prefectul, procurorul și ofițerii înaintară spre castel și urcară treptele peronului. Capii răs-vrătiților de la N° 7 ieșiră la fereastră să parlamenteze. C'un ifos de sfidare și c'o obrăznicie, ce nu mai e de mirare la oameni, cari nu mai au nimic de pierdut, ei strigară la toate sfaturile și amenințările ce li se făceau :

— Degeaba, puteți s'aduceți toată oștirea țerei, nu ne predăm!... Murim cu toții!...

Și, într'o febră gălăgioasă și epileptică, iarăși începeau să strige și să se sbuciume în spasmurile aceleiași rătăci încâpăținate, neînfrinate și bestiale.

Atunci începură momentele solemne de pregătire: Șirurile de militari înarmați înaintară, ca un zid, în fața castelului. În toate părțile se rânduiră posturi de apărare. Se așeză scara pe din dos și trei-zeci de soldați, cu armele încărcate, sub conducerea unui ofițer, se urcară în pod. Ei aveau pe sub manta topoare și casmale. — Nu se auzi nimic câte-va minute. De o dată începură, din trei părți, a bocăni casmalele... Bagdadia se sparse, și hruitul bulgărilor, ce răpăiau pe scânduri, se amestecă într'un vuet asurzitor de glasuri.

Cei din pod se uitară prin spărturi. Un hohot prelung de sfidare și o duhoare răncedă de hoit împuțit îi isbi în obraz. Îi somară cu puștele îndreptate'n jos, să se

predee; dar ei începură să svêrle cu cărămizi și cu cuțite în soldați. Câți-va disperați să năpustiră asupra gardianului să'l omoare....

În momentul acela se petrecu ceva într'adevăr înfiorător: Se comandă *foc*. Detunăturile puștilor, se amestecară în valma vaetelor de durere ș'a țipetelor de groază... În spaima morții se repeziră la fereastră, și, din larma ce cutremura castelul, se desluși un răcnet desnădăjduit: *Ne predăm! Ne predăm!*

Gardianul fu scos leșinat prin pod. — Ușile se deschiseră, și unul câte unul, sgrebuliți, galbeni, cu ochii holbați, tremurând de o frică sêlbatică și lașă, defilară printre arme și se înșirară în mijlocul curții.

Nouă cadavre fură scoase și intinse în fața lor. — Toți căzură pe brânci și prinseră a'și face cruce, sărutând pământul și rugându-se să nu'i omoare.

Până'n sară țiganiii bătură la *piedici* și la *brățare*, și din când în când, ciocanele grele scăpătau pe lângă fiară, și cădeau neîndurat

peste fluerile picioarelor și peste încheeturile
mânilor, deprinse cu tortura, ale acestor oa-
meni atât de răi ș'atât de nenorociți...

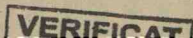
III.

Castelul reintră în liniște. Și iarăși santi-
nelele sparg în răstimpuri adâncă muțenie a
noptii, cu strigătul lor violent, prelung și ră-
sunător :

— *Cine 'i? ... Cine 'i? ... Rond-Stăi!*

În mijlocul curții; întins pe troscot, între ai
săi, cu cămașa scoarță de sânge, lipită de
coaste, Cassian doarme somnul cel fără deș-
teptare. — Chipul lui stă alb, rece și liniștit,
ca și luna, ce se desvêleşte toată, dintr'un
nor, și pare că încremenește, rotundă și fru-
moasă, în creștetul bolții ciuruite de stele.

SFÂRȘIT.

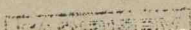

TABLA MATERIILOR

	<u>Pagina</u>
Din durerile lumii	7
De-a baba oarba	105
Amintiri	121
Epraxia	137
Vișan.	157
Cassian	179

VERIFICAT
2017